قەسەدە لە چاوەڕوانیی گەدەی سیاسییدا ...کامیار سابیر

لە ماوەی چەند ساڵی رابردوودا، هێزەکانی پەیەدە، بە تایبەتییش لە فۆرمی قەسەدە(هەسەدە)دا، شەڕی موستەحیلیان لەگەڵ تێرۆریزمی نێودەوڵەتیی(داعش) و سپۆنسەرە جۆراوجۆرەکانیدا دەکرد و خۆشبەختانەیش، لە مەیدانی عەسکەرییدا، براوە بوون. بەشێکی زۆری کوردستانی سوریا و هەندێ لە ناوچە عەرەبییەکانی سوریاشیان، لە کاولکاریی رزگار کرد و توانییان ئیدارەیەکی باش و پێکەوەژیان بە خەڵکەکەی بەسەر پێ بخەن. چۆن ئەو ئیدارە خۆجێیەی کە پێکهاتە جیاوازەکان بەدەر لە ئینتیمای نەژادیی، دینیی و طائیفیی تێیدا دەژیەن، زۆر گرنگترە لە مەلحەمە عەسکەرییەکان کە بە خوێنی هەزاران لاوی سوریی، کوردی پارچەکانی تری کوردستان و خەڵکی بیانیی، تۆماریان کردووە، بەهەمان شێوەیش، ئیدارەدانی ئەم سەرکەوتنە عەسکەرییانە لەناو حەلەبەی سیاسەتی ئیقلیمیی، سوریی و جیهانییدا زۆر زۆر چارەنووسسازە؟

ئێستا، پاش ئەو هەموو دانیشتنە جۆراوجۆرانەی قیادەی قەسەدە لەگەڵ سوریا، ئەمەریکا و روسیادا کردوویانی، بە هیچ شوێنێک نەگەیشتوون. هۆکارەکان چیین؟ ئایا وەکو بە زمانی شەعبیی دەڵێن “سیاچارە”یە، یان بە عەقڵانیی و واقیعیی، بە وردیی و بەرچاوڕۆشنییەوە، هاوکێشە جیۆسیاسیی، عەسکەریی و هەژموونە ئابوورییەکانی زلهێزە جیهانییەکان، ناخوێننەوە و کاری پێ ناکەن؟ کوردەکانی سوریا بە رابەرایەتیی پەیەدە و لە ناو هێزەکانی قەسەدەدا، توانییان بە هاوکاریی ئەمەریکا و تەحالوفی نێودەوڵەتیی، شەڕێک لەگەڵ داعشدا بکەن کە موخریجەکانی هۆلیودیش، بە خەیاڵیاندا نەدەهات، هێزێکی مەیدانیی هێبەت بەو جۆرە نەک هەر تەحەدای داعش بکات، بەڵکو تێکی بشکێنێت. لە شەڕ گرنگتر ئەوەیە لە دوای سەرکەوتنی عەسکەریی، سەرکەوتنی سیاسیی، بە دەست بهێنیت.

بۆچی کوردەکانی سوریا، لە نێوان روسیا و سوریا لە لایەک و لە نێوان بەرژەوەندییە هاوبەشەکانی ئەمەریکا، ئیسرائیل، سعودییە و ئیماراتدا، لە لایەکی ترەوە ناتوانن بڕیارێکی یەکلاییکەرەوە بدەن؟ بەدەر لەوەی تورکیا و ئەردۆغان، تا رادەی فاشیزمی سیاسیی، دژایەتیی دەسکەوتەکانی پەیەدە دەکەن، بەڵام ئەم شەڕ و رەوییە لە نێوان جەمسەرە سەرەکییەکانی وەکو روسیا، ئەمەریکا و تورکیادا،

ناتوانێت درێژخایەن بێت. بە تایبەتیی ئێستا کۆمپانیا بیانییەکان، بەتایبەتیی ئارامکۆ و کۆمپانیا ڕۆژئاواییەکان، بە سپۆنسەریی ئەمەریکا، ئیسرائیل، سعودییە و ئیمارات، بە ئاشکرا دزیی لە سوریا دەکەن، چونکە حکومەتەکەی ئەسەد، سەروەریی سیاسیی و عەسکەریی لەو ناوچانە لە دەست داوە. هەموو ئەمانە لە کاتێکدا دەکرێن، نەوتی سوریا بە شێوازێکی چەتەگەرییانەی مۆدێرن، دەدزرێت و هێزەکانی قەسەدەیش، ڕۆڵی پاسەوانیی دەگێڕن، بە کۆمەک لە شەراکەتی شیرینیی نەوت و پارەی ڕەیع، دەیانەوێ ئەم بیزنسی ڕەیعە، درێژە بکێشێت.

دوای ئەوەی شەیتانی شەڕ و ئاژاوە، شەیتانی تاڵانیی و وێرانکاریی (بەرنارد لێڤی) سەردانی قیادییە عەسکەرییەکانی قەسەدەی کرد، ناڕۆشنییەکان، روون دەبنەوە و ئەنەکەسەی هێزە پرۆکسییەکانی (تورکیا و پارتیی)، بڕیارە بەشدارییان لە پرۆژەی نەوتفرۆشییدا پێ بکرێت، ئیتر ڕۆڵی سیاسیی قەسەدە، بەرەو پاسەوانیی لە چاڵە نەوتەکان دەچێت و دەبێت خۆی لەگەڵ بەرژەوەندیی هەموو هێزە داگیرکارەکانی سوریادا(ئەمەریکا، تورکیا) بگونجێنێت. ئەمەیش ڕاستەوخۆ بەریەککەوتنی لەگەڵ روسیا و سوریادا لێ دەکەوێتەوە.

لە درۆ گەورەکانی تەمەڕودە عەسکەرییەکانی کورددا، لە کوردستانی عێراقدا، هەمیشە ئەوە گوتراوە کە رژێمەکانی عێراق، هەموو ڕێگەکانی تریان لە کورد بەستبوو، بەڵام ئەم مافیایانەی کوردایەتیی دەستیان دایە چەک و تەقوتەقیان دەست پێکرد.
لە کاتێکدا هەموو یاخیبوونە چەکدارییەکان، لە ئەیلولەوە بە شۆڕشی نوێ و گوڵان، هەمووی بە تەحریکی موخابەراتیی ئیقلیمیی و نێودەوڵەتیی بووە و لە دوور و نزیکەوە پەیوەندیی بە مافە سیاسییەکانی گەلی کوردەوە، نەبووە. ئێستا کوردەکانی سوریە هەمان بیانوو دەهێننەوە و دەڵێن سوریا و روسیا، ساغ نیین و دەستیی دەستییمان پێ دەکەن و بە هیچ ناگەین لەگەڵیاندا! لە واقیعدا، ئەوە قەسەدەیە، بەهۆی بەڵێنە زارەکییەکانی هەندێ ژەنراڵی ئەمەریکییەوە، چاوەڕوانیی گەدەیەکی سیاسیی دەکەن و نایانەوێت، لەگەڵ رژێمەکەی ئەسەددا، ڕێک بکەون.

دەبێ ئەوە لەبەرچاو بگیرێت کە پێش ڕاپەڕیینی خەڵکی سوریا دژ بە رژێمەکەی ئەسەد، بەشێکی زۆری کورد، تەنانەت بەیان نەبوو ناسنامەی سورییشیان هەبێت، بەڵام پاش وەرچەرخانێکی سیاسیی و عەسکەریی زۆر، هەموو هاوکێشەکان ئاڵوگۆڕیان بەسەردا هاتووە. ناکرێت تا دوێنێ، هیچت نەبووبێ، ئێستایش بە ناڕاستەوخۆ، داوای دەوڵەتێکی

رەیعیی بکەیت لەناو دەوڵەتدا و پاسەوانیی لە سامانە سروشتییەکانی سوریا بکەیت بۆ هێزە بیانییەکان و ئەم بیانووانەش بۆ ئەوە بن کە لە تەڕ بخۆن و لە وشک بخەون. لە پاڵیشەوە، پشکیان لەو نەوت دزیینەی سوریادا هەبێت، رێک وەکو شۆڕشگێرە فاسیدەکانی کوردایەتیی لە کوردستانی عێراقدا، پاساو بۆ فرۆشتنی نەوتی قاچاغ بھێننەوە.

هەندێک مێنتاڵیتی سیاسیی هەن کە پەروەردەی حیزبییان لە ستالینیزمەوە نزیکە، هەمیشە دەڵێن کوردەکانی سوریا نا بێ رەخنەیان لێ بگیرێت وئەوان کاری خۆیان باش دەزانن. ئەمە جگە لە عونجوهییەتی ستالینیی، شتێکی تر نییە. پر□س□ی جێکەوتبوونی نەتەوە و گرووپە کۆمەڵایەتییان، لە باری سیاسیی، مێژوویی، زمانیی و کولتوورییەوە، کاتێکی زۆری دەوێت، لای کەم صەدان سال□ی دەوێت، ئێستا کوردەکانی سوریا کە بە کرمانجیی سەروو، دەدوێن و بە لاتینییش دەنووسن، لەگەڵ ئەم کرمانجیی ناوەڕاستەی ئێمە پێی دەنووسیین(ئارامیی-عەرەبیی)، جگە لەوەی نەژادمان یەکە، بە تەواویی بەرەو دوو زمانی جودا(نەک وەکو هەندێ کەس دەڵێن دوو ستاندەرد) هەنگاو دەنێین و لە ئاییندەی نزیک و دووریشدا، ئەم جیابوونەوە زمانییە، شەقڵی سیاسیی، کولتووریی و زمانیی زیاتری تێدەکەوت.

رێک وەکو ئەو جیاوازییانەی لە نێوان زمانی تورکیی، ئاذەریی، تورکمانیی، ئۆزبەکیی…تاد، یان لە نێوان فارسیی، دەریی و تاجیکییدا هەیە. ئەم کورتەیەم بۆ ئەوە بوو کە کوردەکانی سوریا و ئێمەی کرمانجیی ناوەڕاست، شتی یەکتر زۆر بە کەمیی دەخوێنینەوە، بەڵکو لە رێگەی زمانی عەرەبییەوە، وەکو زمانی هاوبەش، ل□ یەک دەگەین. ئەوەی هەمانە بەشێکی وەکو رەگێکی نەژادیی تێماندا هەیە و هەردوولامان خۆمان بە کورد ئەژمار دەکەین. بە واتایەکی تر، لە جوغزی نەژادییەوە، کوردین.
ئەصڵی مەطڵەبیش ئەوەیە هەر رەخنە و سەنایەکیش بکرێن، دەبێ یان لە رێگەی زمانێکی ترەوە بێت، یاخود کەسێک بە تایبەت پێیان بگەیەنێت. هیوادارم ئەو هەموو خەڵکەی خۆیان بە ئاپۆچیی دەناسێنن، رەخنەکانیشیان وەکو سەناکردنەکان، پێ بگەیەنن.

وێڕای هەموو ئەو هاودەنگیی و پەرۆشییەی میلیۆنان کوردی کوردستانی عێراق و ئێران بۆ کوردەکانی سوریا هەیانبوو و هەیانە، بەڵام نا بێ “سوء الاستفادة” لەو هاودەنگییە وەربگیرێ، بەڵکو دەبێ گوێ لە رەخنەکانیش بگرن و بەرەو هەمان تەجروبەی فاشیلی کوردستانی عێراق، لە ژێر وەهمی دەستکارییکردنی نەخشەی ناوچەکە و هەڵوەشاندنەوەی

سایکس پیکۆ …تاد، جڵەوی عاطیفەی سیاسیی و حەنینیان بۆ پارەی رەیع و نەوتفرۆشیی قاچاغ نەجوڵێت و تەواوی تەجروبەکەیان نەخەنە مەنگەنەی کۆمپانیا زەبەلاحەکانی نەوتی جیهانییەوە. دونیای سیاسیی ئێستا، دونیای سەردەمی باڵادەستیی تەنیا دوو زلهێزی جیهانیی سا□□انی سەردەمی جەنگی جیهانیی یەکەم نییە کە تەنیا فڕانس و بریتانیا، بڕیاردەربوون. ئێستا روسیا، چین(صین) و ئەمێریکایش هەن و بەرژەوەندییە سیاسیی و ئابوورییەکانیان، زۆر لەوە ئاڵۆزترن کە بە فەنتازیای نەژادیی و وەهمی کوردایەتیی، چاوەڕووانیی ئەو گۆدۆیە بکەیت کە دەستکاریی نەخشەی ناوچەکەت بۆ دەکەن.
لە ماوەی نییو س□د□ی رابردوودا، ئەو پێنج وڵاتە، تەنیا لە پرۆژە عەسکەریی و ئەتۆمییەکاندا، چەندیین تریلیۆن دۆلاریان، خەرج کردووە، هیچیان ئامادە نیین بۆ ویستی ئەویتریان تەنازول بکەن، تا وڵاتێکیان یان دووانیان، غەزەل لەگەڵ حەز و خولیای رەیعیی هەندێ قیادەی عەسکەریی کورددا بکەن و خەلانۆچکەیەکی شێخنشیینیی یان ئیمارەتێک بۆ قیادییە عەسکەرییە”پرۆ”کانی خۆیان لە ناو سوریادا، رۆ بنێن.

کوردەکانی سوریا، هەڵەیەکی ستراتیژیی گەورەیان لە عەفرین کرد، چونکە دەیانوسیت پۆز بەسەر روسیا و سوریادا لێ بدەن، سەرەنجام لەسەر صینییەکی زێڕیین، روسیا بۆ ئەجێنداکانی خۆی، پێشکەشی تورکیای کرد. باشترە بۆ کوردەکانی سوریا، بە کەمترین دەسکەوتیش بێت لەگەڵ سوریا و روسیادا مامەڵە بکەن و چییتر خۆیان خۆشخەیاڵ نەکەن بە ئەمێریکا، سعودییە، ئیمارات و ئیسرائیل..تاد. مافی سیاسیی نەتەوەیەک، بە کۆنترۆڵکردنی چەند کێڵگە نەوتێک بە دەست نایەت.
شەرعییەتی نێودەوڵەتیی بۆ دەوڵەتی ناوەندە کە دەست بەسەر سامانە سروشتییەکانیدا بگرێت، نەک بۆ هێزێکی وەکو قەسەدە کە بە صەدەقە چەک و تەقەمەنیی دەدرێتی. پێش ئەوەی گەلانی سوریا و ناوچەکە زیاتر رق و قیینیان بەرامبەر قەسەدە هەڵسێت، باشترە بە قەرارێکی سیاسیی جەرییئانە، دوور لە هەژمونی ژەنراڵە عەسکەرییەکان کە بوونە بە پرۆ-ئەمێریکایی، بڕیارێکی سیاسیی عەقڵانیی لەم بێسەروبەرییە بدەن و بۆ حەبلی لۆژیکی سیاسیی بگەڕێنەوە.

بە کورتییەکەی چارەنووسیان لە دیمەشق و حەڵەب یەکلا دەکرێتەوە نەک لە شوێنانی تر. لە باری باڵانسی عەسکەریشەوە کە روسیا وەکو تەنیا وڵات لە دونیادا، خاوەنی چەکی هایپ□رسۆنیکە(hypersonic)، نەک هەر دەستبەرداری سوریا نابێت، بەڵکو دوای ئیدلیب، لە هەوڵی

گەڕاندنەوەی کوردستانی سوریادا دەبێت، بە شەڕ بێت یان بە ئاشتیی، ئەمە دەکات. باشتریشە، قەسەدە، ئەم دەستپێشخەرییە بکات و بیانووی تورکیا، بۆ یەکجاریی ببڕێت و خۆیشیان لە چاوەڕووانیی گەدە، رزگار بکەن.

ئایا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دا، گەرووی هورمزێکی تر دروست دەبێت؟ ...ڕەندک فارس

ئەو دروشمە بەناوبانگەی دەڵێت:واقیعی بە، داوای مەحاڵ بکە، بەڵام بۆ سیاسەتی بەڕێوەبردنی وڵات، پێویستە ئەم ووتەیە وا بنوسرێت: واقیعی بە ، چاوەڕێ ی مەحاڵ بکە.
جیۆپۆلەتیک تەنها بە مانای پەیوەندی یە نێو دەوڵەتیکان نایەت، بەڵک و ئامرازێکە، بۆ دیاریکردنی ئەو ڕوداوانەی کە لە ئایندەدا دەیانبینین، شێوازێکی تایبەتی جیهانی یە کە هەریەکە لە نەتەوەکان و ئەکتەرە نێودەوڵەتییەکان بەکاری دەهێنن بۆ دەسنیشانکردنی شێوە و پێکهاتەی داهاتووی سیستەمی جیهان.
لە کۆتاییەکانی 1946 دا، ململانێ و ڕووبەڕووبوونەوەی نەتەوە یەکگرتووەکان ویەکێتی سۆفیەت، هەرچوار لای یەکێتی سۆفیەتی گرتەوە، لە دوای جەنگی سارد سنوورە سێ لایەنەکەی یەکێتی سۆفیەت پێک هاتبوو لە بەشە ئەوروپیەکەی، واتە سنوورەکەی نەرویج بۆ کۆماری چیک، بەشە ئاسیایەکەی کە لە دوورگەکانی لە سنورەکانی ژاپۆنەوە دەستی پێدەکرد تا دەگەیشتە چین، بەشە سێیەمیش لە باکووری ئەفغانستانەوە دەستی پێ دەکرد تاوەک و یوگوسلاڤیا، مەبەست لێ ی(باکووری ئەفریقاو باشووری خۆرهەڵاتی ئاسیا، نیمچە دوورگەی عەرەب).
دوای کۆتایهاتنی هەژموونی یەکێتی سۆفیەت، ناوچەکانی یوگسلاڤیاو تا ئەفغنستان، بە تەواوی شڵەژا، پێکهاتەی ئەم ناوچەیە لە ڕووی دیمۆگرافیاو ئایدۆلۆژیاوە، ناوچەیەکی زۆرینە موسڵمان نشینە و پڕە لە ڕەگەزوو نەتەوەیی جیاجیا.
کۆتایی هاتنی جەنگی سارد بۆ ئەمریکا، بە سەرکەوتن بەسەر دوژمنی ئایدۆلۆژیاو جیۆپۆلەتیکی بوو، بەجۆرێک دەکرێت ئەم سیاسەتەی

ئەمریکا لە دژی ڕووسیا بە پەلهاوێشتنی ناتۆ بۆ ڕۆژهەڵات و ناوچەی قەفقاز وئاسیای ناوەراست، بە مەبەستی پەرەپێدان بە ئابووری ئەمریکاو کۆنتڕۆڵکردنی هێڵەکانی گواستنەوەی لەم ناوچانەدا.
ڕۆژهەڵاتی ناوەراست بە مەیدانی داڕێشتنەوەی هاوکێشە سیاسی ئابوورییەکانی ئەم جیهانە دەناسرێت، هۆکاری گرنگی پێدانی زلهێزانی ئابووری بە ناوچەکە، دەگەرێتەوە بۆ دەوڵەمەندی ناوچەکە لە ڕووی جیۆپۆلیتیک و سەرچاوەی ووزە، بۆیە هەمیشە پێشبینییەکانی ئابووری و داهاتووی هەروولاتێک پابەندە بە بارودۆخی ڕۆژهەڵاتی ناوەراست و ڕێژەی باڵا دەستی وولاتانی ڕۆژئاوا و روسیا وچین بە ئەم مەیدانە گەرمەی دەستەڵات، بە کۆنترۆلکردنی هێزە دەریایەکان.
گەڤاری فورین پولیسی لە گوتارێکی لە حوزەیرانی 2012 ، لە ئێران گەرووی هورمزی بە ئیمبراتۆرێتی عوسمانی و (دەردەنیل) بەراورد کردبوو تیایدا، ئەم ناوچەی بە خاڵی خنکانی دەستەڵاتی ڕووسیا لە ڕابردوودا پێناسکردووە، هەر بۆیە بەهۆی بەردەوامی ئەو پشێوییانەی ڕوو لە گەرووی هورمز دەکەن، ووڵاتانی کەنداوی عەرەبی بەدوای جێگرەوەی ترەوەن بۆ هەناردەکردنی بەرهەمەکانیان بۆ ئەوروپا وڕۆژئاوا.

بەنمونە شانشینی سعودییە بیر لە هێڵی بۆری نەوتی نوێ دەکاتەوە بەرەو سەڵەتەنی عومان و یەمەن ، عێراقیش دەگەڕێتەوە بۆ زیندووکرنەوەی هێڵی بۆرییەکانی لەگەڵ سوریا کە ڕێگایەکی نوێیە بۆ گواستنەوەی نەوت بەرەو دەریای ناوەراست، لە درێژەیە بابەتەکەدا، ئاماژە بەوە دەکات کە دابەزینی جوڵەکان لە گەرووی هورمز ڕێگا خۆشدەکات بۆ ڕۆژئاوا بە بوژانەوە و دۆزینەوەی تر ئەمەش بە لە چوارچێوەدانی ئێران ڕێگەیەکی ئەستەم ودوور نابێت.
گرنگی ستراتیژی ئەم گەروە لەوەدایە کە تەواوی وڵاتانی نەوتفرۆشی رۆژهەڵاتی ناوەراست دەبەستێتەوە بەبازاڕەکانی ئاسیا، ئەوروپا، ئەمریکای باکور، بۆیە بەدرێژایی مێژوو وەک هەرشەو کارتێک بە یەکلاکردنەوەو دروستبوونی هاوپەیمانی نویە بەکار هاتووە.
بۆیە ئامانج لەم بابەتە، خوێندنەوەی ڕووداوەکانی ئەم دوایانەی ڕۆژهەڵاتی ناوەراست و خستنەرووی ئەگەرەکان وگۆڕانە بەدوای پارچە پەرتبووەکانی نەخشەی گەرووی هورمزێکی ترە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەراست و خوێندنەوەی گۆڕانکاریەکانە لە بازاڕەکانی جیهان دا.

1. کاریگەریەکانی داخستنی گەرووی هورمز، بەسەر بازاڕی نەوت لە جیهان دا

ناوچەی کەنداوی فارس خاوەن بایەخێکی جیۆپۆلیتیکیە، ئەمەش

پاڵنەرەکی سەرەکی یە، وە دەوڵەمەندنی ناوچەکە لەرووی پاشکەوتی نەوت و خاوەندارێتی سێ بەشی یەدەگی نەوت، وا لە ئێران دەکات ڕۆڵی دەوڵەتی ڕێبەر ببینێت لە ناوچەکەو جیهاندا، سیاسەت وهەڕەشەکانی ئێران بەدەستگرتن بەسەر کەنداوی فارس و فشارخستنە سەر کەنداوی عەرەب ودەریایی ناوەڕاستە.

بەرژەوەندیەکانی ئێران لە کەنداوی فارس و عێراق دا پێچەوانەی بەرژەوەندیەکانی ئەمریکایە، بەهۆی گرنگی سنوریەکەوە، ئێران دەرفەتێکی باشی لەبەردەم بووە، بە پێشخستنی ئابووری یەکەی، بەڵام بەهۆی سەرهەڵدانی شۆڕشی ئایدۆلۆژیای جیهانی ئیسلامی، ناچار بووە هەندێک لەو سەرچاوانە تەرخان بکات بۆ پشتیوانی گروپە چەکدارەکانی شیعە لەدەرەوەی سنوورەکانی، بۆ ململانێ یە بەردەوامەکانی لەگەڵ واشنتۆن.

دوای پەرەپێدانی ئێران بە بەرنامەی ئەتوومی و دەستێوەردان لە لە کاروباری ناوخۆی وولاتانی دەوروبەری، بە تایبەت لبنان، سوریا،عێراق، سەرۆکی ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا بڕیار کشانەوەی لە ڕێکەوتنامەی ئەتۆمی ئێران دا. ئەم بڕیارەی سەرۆکی ئەمریکا، کاردانەوەی داخستنی گەرووی هورمز لەلایان ئێران، چەندین سیناریۆی بۆ بازاڕەکانی ئابووری وولاتانی ناوچەکە هێناوەتە ئاراوە.

ئایا نرخی نەوت بەرز دەبێتەوە؟ئەگەر نرخی نەوت بەرزبێتەوە کاریگەری دەبێت بەسەر بازاری نەوت؟

بەدرێژایی سەدەی بیست ویەکەم ،داخستنی گەرووی هورمز بەیەکێک لە ترسناکترین ریسکەکانی جیۆسیاسی بۆ سەر بازاڕی نەوت دادەنرێت.

ئەگەری داخستنی گەروی هورمز وبەندەری مەندەب، تەنها کاریگەری نابێت بۆ سەر بەرژەوەندیەکانی ئەمریکا، بەڵک ودەبێتە هۆی پەرچەکرداری جیهانی بە تایبەت بەریتانیا وفەرەنساو ئەڵمانیا، وەستانی هەناردەکردنی نەوت بۆ بازاڕەکانی ئاسیا ئەوروپا، ئەمریکای باکوورو زەریایی هیندی.

مێژووی داخستنی کەنداوی فارس لەهەمبەر راگرتنی هەناردەی نەوت و بەرزبوونەوەی نرخی نەوت لە هەریەک جەنگەکانی وولاتانی عەرەبی وئیسرائیل لە ساڵی 1973، جەنگی نێوان عێراق وئێران، ئەوە دەسەلمێنن کە تا هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو،

گرنگترین یاریزانە نەوتیەکان لە خۆرھەڵاتی ناوەڕاست وباکووری گۆی زەویدا بوون، بەڵام لەسەردەمی نوێدا، بەرھەمھێنانی نەوت لەنیوەی باشووری گۆی زەوی دەبێت.
لە بارەی نرخی نەوت لەزانستی ئابووری دا، ئاڵوگۆری بازرگانی نەوت بۆ ئەوەی بەھای خۆی بپارێزێت لە بازاڕەکاندا، پێویستی یاریکردنە بەنرخ ھەیە لەھەر کاتێک دا.
گەمارۆیەکانی وولاتانی عەرەب بۆ سەر وولاتانی خۆرئاوا، زەنگێکی مەترسیدار وھۆکارێکی لۆژیکی بوو، بۆ ئەمریکا بۆ دامەزراندنی یەدەگی ستراتیجی نەوت، ئامانج لەم دامەزراوەیە، کەمکردنەوەی کاریگەریەکانی بەرزبوونەوەی نرخی نەوتە، ھەربۆیە توانەیەکی لە زێدە بەدەری ئەمریکا بۆ کەمکردن یان زیادکردنی بەرھەمھێانی نەوت و خستنە بازاری نەوتی یەدەگی ئەمریکی لەڕێگای کۆمپانیکانی عەمبارکردنی ن□وت□وە، بنەمای سەرەکی ھێشتنەوەی ھاوسەنگی بازاری نەوتە لەگەر کاتێکی نەخوازراو، بە واتایەکی تر ئەگەر نرخی نەوت بەرز بێتەوە، ئەمریکا دەتوانێت، کۆنتڕۆلی بازار بکات، نرخی نەوت دا بەزێنێت.
بە پێ ڕاپۆرتی بلومێرگی ئەمریکی ئەگەر کەنداوی فارس وبەندەری مەندەب دابخڕێت، دەبێتە ھۆی کەم بوونەوەی رێژەی بەرھەمھێنانی نەوت وبەرزبوونەوەی نرخی نەوت 100 دۆلاری ئەمریکی بۆ ھەر بەرمیلێک، بەرزبوونەوەی نرخی گازی سروشتی بۆ دوو ھێندەی نرخی ئیستای، لەھەمان کاتدا پێشبینی زیادبوونی ھێرشی ئەلکترۆنی بۆ سەر تۆڕەکانی سعودیە ئیماڕات.

لەنۆڤێمبەری مانگی ڕابردوودا، ئاژانسی ووزەی نێوەدەوڵەتی لە ڕاپۆرتێک دا، ئاماژە بەوە دەدات، خواست لەسەر بەکاربردنی نەوت زیا دەکات لە ماوەی نێوان 2017-2040 بەڵام بەشێوەیەکی ھەڵبەزوو دابەزینی بەردەوام، ڕاپۆرتەکە دوو ھۆکار بۆ ئەم گۆڕانکاری□ دەستنیشان دەکات:
یەکەم، گۆڕانکاریە جیۆگرافیەکان کە دەبێتە ھۆی بەرزبوونەوەی نرخی نەوت بە رێژەی 3٪ تا ساڵی2027، لەدوای دا بۆ نزمترین ئاست بەشێوازێکی چاوەروانەکراو.
دووەم، ئاڵوزی وململانێ نێوان دووجەمسەرەی ھێزی سەدەی بیست ویەک و ناسەقامگیری وئاسایشی ژێرخانی ڕۆھەڵاتی ناوەراست بەھۆکاری سەرەکی کەمی گەشە ئابووری دادەنێت لە چەن ساڵی

داهاتوودا.
لە هەمان کاتدا، ناوەندی جیۆپۆلیتیکی نێودەوڵەتی ، پێشبینی زیادبوونی خواستی نەوت تا ساڵی2025 دەکات، دوای ئەو ماوەیە خواست کەم دەبێت، واتە بارودۆخی ناوچەکە کاریگەری لەسەر بازارەکانی جیهان دروست دەکەن.

لەسەردەمی جیهانی مۆدێرن وپێشڤەچوونەکانی ئابووری جیهانی بە تایبەت لە بواری نەوت و ووزە دا، رێژەی گەشەی ئابووری زۆر کەمترە، بە بەراورد بە هێزی گەشەی ئابووری وبەکاربردنی نەوت لە سەردەمی رووخانی یەکێتی سۆفیەت ، بەتایبەت دوای ئەندامبوونی چین لە ڕێکخراوی بازرگانی جیهانی لە 2001 دا.
تێکڕای ڕێژەی گەشەی ئابووری جیهانی ساڵانە بە ڕێژەی3٪ دەخەمڵێنرێت لە نێوان ساڵەکانی 1947-1991، بە واتایەکی تر، گەشەی ئابووری جیهانی دوای رووخانی یەکێتی سۆفیەت تا پێش سەرهەڵدانی جەنگی دژی تیرۆر تەنها0.4 بووە.
شیکردنەوەی ناوەندی جیۆپۆلیتیکی جیهانی بە ئەو جیاوازییە گەشەی ئابووری لە ماوەی ڕابردوو و ئێستا، بریتییە لە نزمبوونەوەی رێژەی بەکارهێنانی نەوتی جیهان، هەروەها پێشبینیەکانی جیۆپۆلیتیکی بە گەشەی ئابووری جیهان لە ساڵانی 2017 بۆ 2040 کەمبوونەوەی زیاترە.

2. رێکەوتنی نێوان تورکیاو لیبیا، کاریگەرییەکانی لەسەر ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. رێکەوتنی نێوان تورکیاو حکومەتی تەوافقی لیبیا لە 27 ی دیسەمبەری 2019 دا، کاردانەوەی جیهانی بەدوای خۆیەوە هێناوە، بەتایبەت لە لایان هەریەکە لە ئەمریکاو یەکێتی ئەوروپا. ڕێکەوتنەک لە کاتەدا بەمبەکە پێشبینی دەکرێت ببێتە هۆکاری دەرخستنی چەندین ڕێکەوتنامەی شاراوەی نێوان وولاتانی کەنداو ئەمریکا لە ئەراسیاو باکووری ئەفریقا.
تورکیا وولاتێکی گرنگە لە رووی جیۆپۆلتیک و بەستنەوەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە ئەوروپا، بۆیە نەچیەیکی گەرمی ململانێ ی ڕوسیاو ئەمریکایەو بە دارشتنی هەی گواستنەوەی ووزەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بۆ وولاتانی ئەوروپا.
دوای رووخانی دەوڵەتی عوسمانی ، هیچ حزبێکی دەستەڵاداری ئەو وولاتە نەیتوانیوە شکۆمەندی بۆ وولات بگەڕێنێتەوە، بەڵام ئەوەی ئیستا رەجەب تەیب ئەردۆغان دەیکات کارتێکی بەهێزە بەرامبەر بە ووڵاتان، هەرچەندە ئابوورییەکەی هەرەشەیەکی

زۆری لەسەرە، بەڵام تورکیا لە ڕێگەی بەدەستهێنانی سۆزی هاولاتی تورکیا بە شکۆمەندی دەوڵەتی تورکیا ، بەرامبەر بە ئەندامبوونی لە پرسی ئەندامبوونی لە یەکێتی ئەوروپاو باڵا دەستی لە ڕۆژهەلاتی ناوراست و شەڕی پەیڕەوی ئیخوانی لە ناوچەکەدا ، توانیویەتی تا ڕادەیەک ببەت بە کارت فشاری بە بەدەستهێنانی ئامانجەکانی.

فراوانبوونی هاوپەیمانێتی نوێی نێوان یۆنان وئیسرائیل میسر لە کەڵبەندی گازی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ولەم دوایانەدا، دورخستنەوەی تورکیا لەوهاوپەیمانێتیە، مەترسیەکی گەورەیان بۆ ئابووری تورکیا دروست دەکرد، هەربۆیە بۆ ڕێگە گرتن لەو هاوپەیمانێتیە دووبارە سەپاندی هیزی جوگرافی تورکیا، سەرک کۆماری تورکیا ڕێکەوتنێکی دەریایی لەگەڵ لیبیا واژوو کرد هەر ڕۆژێک دواتر پەرلەمانی تورکیا ڕێکەوتنەکەی پەسەند کرد.

لە ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست تورکیا تاکە وولاتە کە هەرچەندە وولاتێکی بەرهەمهێنانی ووزە نیە، لە کاتێک دا 95٪ سەرچاوەی ووزەی هاوردە دەکات، ساڵانە بڕی 5 ملیارد دۆلار خەرجی ئەو وولاتەیە بۆ هاوردەکردنی ووزە، هۆکاری سەرەکین بۆ ڕزگارکردنی تورکیا لە بەکارهێنانی هێزی جیۆسیاسی وولاطەکە بۆ دۆزینەوەی ڕێگەی نوێ بۆگواستنەوەی سەرچاوەی ووزەی وولاتان بۆ بازاڕەکانی جیهان.

دوو سیناریۆ هەن بۆ شرۆڤەکردنی ئامانجی تورکیا لەو ڕێکەوتنە:

یەکەمیان ، دەگەڕێتەوە بۆ گرژی وپەیوەندیەکانی تورکیا لە ئاست وولاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کە دەکرێت لە خاڵانە ئاماژەیان پی بدەین:

- لیبیا دوای رووخانی حکومەتەکەی قەزافی ناسەقامگیری بارودۆخی لیبیا، ڕۆژانە یەک ملیۆن بەرمیل نەوت بەرهەم دەهێنێت و، لەسەر ئاستی کیشوەری ئەفریقا خاوەنی زۆرترین یەدەگی نەوتەو، 2.9٪ نەوتی یەدەگی جیهان پێک دەهێنێت، هەروەها چوارەمین وولاتە لەسەر ئاستی ئەفریقیا لە رووی بەرهەمهێنانی گازی سروشتی ڕێژەی 0.8٪ گازی سروشتی یەدەگ پێک دەهێنێت لە جهیاندا.
- بەپێ ڕێکەوتنی نیودەوڵەتی دەریایی ساڵی 1982، تورکیا تەنها خاوەنی 12 میلە لە ڕووی دەریاییەوە، ئەو مەودایەی دەریا هیچ سەرچاوەیەکی ووزە بوونی نیە، بۆیە دەیەوێت پەرە بە بەدەروازە دەریاییەکانی بدات، بە تایبەت ئەو ناوچەی کە

ڕێککەوتنی لەسەر کراوە لەگەڵ لیبیا بە مەرکەزی سەرگەشەی نێوان هەریەکە لە قوبرس و ئیسرائیل ویەنان دادەنرێت لە رووی وزەوە، واتە ڕۆژهەڵات وباشوری قوبرس نەک قوبرسی باکور کە نزیکە لە تورکیاوە، دەستەڵاتدارنی تورکیا بە مەملەکەتی ماڤی (گەرووی هورمزی نوێ) ناوی دەهێنن، کە لە دەریایی ئیجەو دەریای ناوەڕاست سەرچاوەی گرتووە.

• ئەم رێکەوتنە دەبێتە هۆی هاتنە دی ئامانجی لە مێژینەی تورکیا بۆ وەبەرهێنان لە بواری پەرەپێدان وبوژانەوەی لیبیا لە بواری کۆنستراکشن، کە ئەمە دەبێتە هاوکارێکی گرنگی بوژانەوەی ئابووری تورکیا بە دەستبەکاربوونی کۆمپانیا جیاجیاکنی تورکیا جگە لە سێکتەری نەوتی لە خاکی لیبیا.

• بوونی تورکیا لە لیبیا دەبێتە دەستکەوتێکی گرنگی پڕۆژەی رەجەب تەیب ئەردۆغان بۆ خزمەتکردنی هزری ئیخوان وگروپەکانی سەر بەم ڕێبازە، زیندووکردنەوەی عوسمانیەتی نوێ بە پاڵپشتی ئیسلامی سیاسی لە ناوچەکەدا، ئەم نزیک بونەوەیە دەبێتە هەڕەشەیەک بۆ سنورەکانی قاهیرەو حکومەتەکەی سیسی لە ڕووی فکریەوە.

• ڕێککەوتنەکە لەکاتێک دایە کە حکومەتی تەوافی نێودەوڵەتی لیبیا، بەردەوام سکاڵای ئاراستەی ئەو ووڵاتانە کردووە کە هاوکاری و چەک پێشکەش بە گروپی بەناو سوپای لیبیا بەسەرکردایەتی کەلەلایان خەلیفە حفترەوە دەکەن، بۆیە لە رووی پاڵپشتی سیاسی ووڵاتی هاوکاری تورکیا بە حکومەتی تەوافقی بەراورد بەهاوکاری سەربازی هەریەکە لە ئیمارات ومیسر زۆر کەمترە بۆ گروپی سوپای لیبیا، بۆیە تورکیاو لیبیا پێیان وایە، لە ڕێگەی ئەم ڕێککەوتنە فەرمی یە دەتوانرێت تورکیا وەک هاوپەیمانی فەرمی بناسرێت لە رووی دابینکردنی هاوکاری سەربازی، بۆ ڕوبەرووبەنەوەی گروپە چەکدارەکان، بە ئابووری تورکیاش پێدانی چەک بەرامبەر بەگازو نەوتی لیبیا کاریگەری ڕاستەوخۆی دەبێت.

دووەمیان: لەسەر ئاستی پەیوەندیەکانی تورکیاو بەیەکێتی ئەوروپاو ئەندامیەتی تورکیا لە ناتۆ:

• کاتی رێکەوتنی دەریایی نێوان تورکیا لیبیا، گۆڕانکاری لە زۆربەی هاوکێشە سیاسەکانی جیهان و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دروست دەکات، چونکە بارودۆخی ئێستای یەکێتی ئەوروپا و ململانێ ی هێزە نێودەوڵەتیەکان لە ڕۆژهەلاتی ناوەراست بە گشتی و سوریا بەتایبەتی، هەروەها ناڕوونی داهاتووی یەکێتی ئەوروپا وئامانجەکانی فەرەنسا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

بەتایبەت دوای ڕوداوەکانی ئۆکتۆبەر لە سوریادا، فاکتەری گرنگن بۆ ئەگەری ڕوودانی هەر گۆڕانکاریەکی وولاتانی ئەوروپاو ئەمریکا لەڕۆژهەڵاتی ناوەرستدا.

• ئەو ڕێکەوتنە دەبێتە هۆی بڕینی هێلی گواستنەوەی گازی دەزراوەی قوبرس بە هاوپەیمانیەتی هەریەکە لە ئیسرایل ویۆنان وقوبرس ومیسر، رەجەب تەیب ئەردۆغان لە لێدوانێکی فەرمی دا ئاماژەی بەوەدا هیچ گازێک لە ناوچەیدا ناتوانرێت هەناردەی هیچ وولاتێک بکرێت بێ بە تورکیا، ئامانجی وتارەکەی سەرۆک کۆماری تورکیا قوبرس ویۆنانکە ئەندامن لە یەکێتی ئەروپا، کەواتە ئەردوغان کارتێکی تری فشار جگە لە پەنا بەران دژی ئەوروپا بەکار دەهێنێت ئەمەش کاریگەری لەسەر داوکاریەکانی تورکیا بۆ ئەوروپا دروست دەکات، بەتایبەت دوای هەولێستەکانی یەکێتی ئەوروپا بەرامبەر بە تورکیا لە رووداوەکانی سوریادا.

• دوای باڵا دەستی ڕوسیا لە سوریادا، لیبیا بۆ ڕوسیا دەرچەیەکی گرنگ بووە بۆ ئەوەی ڕکابەرایەتی ئەمریکا بکات لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دا، هەر بۆیە دوای ڕووخانی حکومەتی قەزافی، ڕوسیا پاڵپشتی گروپەکانی سوپای لیبیای کردووە، هاوکاری سەربازی پێشکەشکردوون، ئەمەش بۆتە جێ ی نیگەرانی ڕاستەوخۆی ئەمریکیا لە ناوچەکەدا، چونکە بەهێزبوونی باڵ دەستی روسیا لە ناوچەکەدا بەربەستی سەرەکین بۆ ئەمریکا، بەلام ئەمریکیا نەیویستوە ڕاستەوخۆ ناڕەزایەتی خۆی بەرامبەر ڕوسیا ڕابگەینێت، هەربۆیە ئەمریکا گڵۆپی سەوزی بۆ تورکیا هەڵکردووە کە ئەندامی ناتۆیە، ئەم ڕێکەوتنە ئەنجام بدات.

• مەترسیەکانی باڵادەستی ڕوسیا لەلیبیا بۆ ئەمریکا، کەم نین، چونکە ئەو هێزەی کە روسیا پاڵپشتی دەکات لە لیبیادا، لەلایان هەریەکە لە ئیماڕات ومیسر بە ڕاستەوخۆیی فەڕەنسا بە ناڕاستەوخۆیی دەکرێت، ئەمەش کاریگەری دەبێت لەسەر نزیکبوونەوەی هاوپەیمانانی ئەمریکا لە ڕوسیا، وەهەروەها هێرشی بەردەوامی گرووپەکانی سوپای لیبیا بۆ سەر حکومەتی دانپێنراوەکەی لیبیا لەلایان نەتەوە یەکگرتووەکان ، پێشبینی جەنگێکی خوێناویتر لە سوریا دەکرێت.

• بەهۆی جەنگی سوریا لە ڕووی سەربازیەوە زیانی بەر ئابووریەکەی کەوتووە بۆیە بە بوونی لەو ناوچانەی لیبیا، دەسکەوتی باشی ئابووری دەبیت، بەهەمان شێوە بۆ فەڕەنسا.

• ئەگەر تورکیا کەشتیەکانی لە رێگەی ئەم هێلەوە ئارستەی لیبیا بکات، ئەوا ئیسرائیل ویۆنان وقوبرس دەست وەستان

نابن، هێرش بە سەر کەشتەکانی دەریای دروست بکەن ، دووبارە شڵەژان لە بازاری ئابووری دروست دەبێت.

- گەشەسەندنە بەردەوامەکانی چین لە جیهان بە گشتی وکیشوەری ئەفریقیا بە تایبەتی ، دووبارە گێژی لە نیوان چین و ئەمریکادا دروست دەکات، چونکە دوای ڕوداوەکانی بەهاری عەرەبی ئاستی وەبەرهێنانی چین لە لیبیای قەبارەکەی ڕۆژ دوای ڕۆژ لە زیادبووندایە.
- ئەمریکا بە بێ دەنگی و هاوسەنگی ڕاگرتنی پەیوەندیەکانی لەگەڵ حکومەتی نێودەولەتی لیبیا وگروپەکانی سوپای لیبیا، تورکیا و قەتەر، وەک بەردبازێک بەکار دەنێت، بە سستی پەیوەندیەکانی لەگەڵ روسیاداو، بە تایبەت لە بابەتی سیستەمی موشەکی.

ئەنجام:

1. بەهۆی گرنگی ستراتیجی تورکیا، دەکرێت ئەم ڕێکەوتنە فشارێکی تری ئەنقەرە بێت، بە هاوپەیمانەتی ناتۆ، دژ بە ڕێکەوتنەکەی ئیسرائیل وولاتانی ئەندام لە یەکێتی ئەوروپا، بەڵام کارتی فشاری ڕێگریکردن لە هەناردەکردنی گاز بە بازارەکانی ئەوروپا.
2. ئایدۆلۆژیاو جوگرافیاو دیمۆگرافیاو کەلتور ، سەرچاوەی هێزو ئایندەی هەر وولاتێک دیار دەکات، بۆیە قووڵبوونەوەی ململانێ یەکانی نێوان گروپە چەکدارەکان لە ناوچەکەدا، کاریگەری بەسەر نرخی نەوت وگاز دروست دەکەن، بە تایبەت ئەگەر ڕێکەوتنی تورکا ولیبیا بکەوێتە بواری جێبەجێکردنەوە، نرخی گاز بەرزدەبێتەوە بەمەش کار دەکاتە سەر بازاڕەکانی گاز لە ئەوروپادا، لە هەمان کاتدا بۆ ئەمریکا لیبیا رێگەیەکی ستراتیجی دەبێت بۆ هەناردەکردنی گازی هورمزی نوێ بۆ بەندەرەکانی سینا ولەوێشەوە بۆ ئەفریقا ، ئەم سیاسەتەی ئەمریکا وەک وەڵامدانەوەی فشاری ئێران لەداخستنی گەرووی هورمز
3. خوێندنەوە بۆ ڕوداوەکانی ئەم دوایەی رۆژهەڵاتی ناوەراست و ئۆراسیا، ئەوە دەر دەخات، کە سیاسەتی دەرەوەی حکومەتە یەک لەدوایەکەکانی ئەمریکا دوای جەنگی جیهانی دووەم بریتی یە لە کۆنتڕۆڵکردنی هێزە ئاوییەکانی گواستنەوەی سەرچاوەکانی ووزەیە بۆ بازارەکانی ئەوروپاو ئەمریکای باکوور، لە رێگەی کیشوەرەکانی ئاسیاو ئەوروپاوئەفریقای باکوور.

4. ئەمریکا دوای جەنگی ڤێتنام لە رێگەی جەنگی بەوەکالەت، هەوڵدەدات، ئیحتوای دەوڵەتانی ناوچەکە بکات، بۆ کۆنترۆڵکردنی هێلەکانی گواستنەوەی ووزە، بۆ ئەوروپا، بۆیە لەرێگەی پۆڵەنداوە، هاوکاری هەر لایەنێک دەکات بۆ دروستکردنی هەرەشە بۆ سەر ئەوروپا.
5. کۆنترۆڵکردنی ئۆراسیا، واتە کۆنتڕۆلکردنی هەموو دونیا، چونکە تەنها ناوچەیە کە دەتوانێت حوکمی ناوەراستی پێ بکەی.
6. دەرچوونی بەریتانیا لە یەکێتی ئەوروپا، دەرفەتێکی گرنگە بۆ کۆنتڕۆلکردنی هێزە سنوورە دەریاییەکانی زەریای هیندی بۆ گواستنەوەی گازی سروشتی بۆ باکووری ئەمریکا.
7. سیاسەتی پەیوەندی دبلۆماسی و پەیوەندیە نێودەوڵەتیاک، کاریگەر دەبن لەسەر دورخستنەوەی وولات لەهەر کات وساتێک دا.

لە بەندەری بەرمۆداوە بۆ زمانی باڵندەم دەزانی داکشانی شیعریی لای کەژاڵ ئەحمەد

سەدیق سەعید ڕواندزی

ئەزمموونی شیعریی،ئەزمموونێکە لە گۆڕاندایە. کاتێ شاعیرێکیش هیچی نوێی پێ نامێنێ بۆ وتن، یاخود ئەزمموونە شیعرییەکەی لە جێی خۆی وەستا، ئەوا جاری مەرگی خۆی دەدات. خولانەوە لە بازنەی شیعرو زمانێکی دیاریکراودا، ناتوانێت گوتارێکی دیکەی شیعری جیاواز بێنێتە ئاراوە. یەکێك لەو ڕەگەزە شیعرییانەی وایکرد نیو سەدە زیاتر شێرکۆ بێکەس لە نێو ئەزمموونی نووسینی شیعردا بژیت زمانەکەیەتی. شێرکۆ بە بڕوای من هەر تەنها شاعیرنەبوو، بەڵکو فەرهەنگێکیش بوو لە زمانی تازە و وشەی تازە. ئەگینا هاوشێوەی گەلێك شاعیری تر، دەمێك بوو دەکەوتە پەراوێزی مێژووەوە.
کە زمانی شیعر جیاواز کەوتەوە، ئەوا وێنە و ماناش جیاواز دەکەونەوە. چونکە شیعر زمانە. کاتێ سەیری شیعرەکانی(ئێستا کچێك

نیشتمانە)دەکەین، ئاخۆ بەر هەمان ئەو چەمکی نیشتمانە دەکەوین، کە بۆ ساڵانێکی دوورو درێژبوو لای شێرکۆ بێکەس ڕەهەندێکی سیاسی هەبوو؟ یان بەرگوتارێکی دیکەی جیاواز دەکەوین؟ ئەو گۆڕانکارییە بەرمەبنای دنیابینییەکی نوێ و زمانێکی نوێی شیعرییە.زمانێك کە شیعری ئەو شاعیرە بەرە و ئاراستەیەکی جیاوازتر لە پێشوودەبات. کاتێ شاعیرهەست دەکات ناتوانێت ئەو زمانە تێپەڕێنێت، بێگومان ئەو کات بەر ئەزموونێکی جیاوازترو نوێترناکەوین.

لەو ڕوانگەیەوە، کاتێ سەرنج لە زمانی شیعری کەژاڵ ئەحمەد لە کۆمەڵە شیعری (زمانی باڵندەم دەزانی) دەدەین، هەست دەکەین نەك هەر بەرزمانێکی تازەی شیعری ناکەوین، بەڵکو درك بە داکشانێکی گەورەی شیعریش دەکەین لای ئەو خاتوونە شاعیرە.شیعرەکانی ئەو دیوانە، ئەگەر بەراورد بکەین بە(بەندەری بەرەڵدا) باشتر ئەو جیاوازییەمان بۆ دەردەکەوێت.کۆمەڵە شیعری(زمانی باڵندەم دەزانی) نوێترین و دواترین کۆمەڵە شیعری کەژاڵ ئەحمەدە.ئەگەر بە وردی سەرنج لەو شیعرانە بدەین،دەبینین تا ڕادەیەکی زۆر جۆرێك لە سادەبوونەوە و پاشەکشەی شیعریی، بە ئەزموونی ئەو خاتوونەوە دیارە. بە تایبەتیش ئەوانەی لە ماوەی دە ساڵی جێهێشتنی نیشتمان لە نێوان ساڵانی 2008 بۆ 2018 نووسیونی.لە نێوان بەندەری بەرەڵدا، کە یەکەم کۆمەڵە شیعری ئەوە و بیست ساڵ لەمەو بەر چاپکراوە، لەگەڵ زمانی باڵندەم دەزانی کە نوێترین شیعرەکانی ئەون، جیاوازییەکی گەورە لە ڕووی زمان و دنیابینی و گوتاری شیعرەکانەوە هەیە. ئەو شیعرانەی لە بەندەری بەرەڵدا هەن، لە ئاستی وێنەی شیعری، چێژو شیعرییەت، زۆر لە شیعرەکانی ئێستای جوانترو سەرنج ڕاکێشترن، ئەگەر چی دوو دەیەش بە سەر نووسینیاندا تێپەڕیوە.

ئەمەش ئەوە دەردەخات کە داکشانێکی گەورەی شیعری لای ئەو شاعیرە هاتۆتە ئاراوە و ئەستەمە بەو شیعرە سادانە،جارێکی تر بتوانێت سنووری بەرەڵدا ببەزێنێتەوە. لە ڕاستیدا، بیست ساڵ زەمەنێکی کەم نییە بۆ نوێبوونەوە و گۆڕانکاری لە ئەزموونی شیعری شاعیرێکدا.تەنانەت ئەو گۆڕانکارییە دەبێ بە جۆرێك بێت، خوێنەر هەست بە دیدگای نوێترو شیعری جوانترو هونەریتر بکات، نەك بە ئەزموونێکی شیعری سادەوە، جارێکی تر هەوڵبدەی خۆت بناسێنیتەوە.لە بەندەری بەرەڵدا دا، ئێمە دەنگی ژنە شاعیرێکی یاخی، تووڕە، هاتییەوە بە گژهەموو جۆرە بیر کردنەوە و ترادیسیۆنێکی کۆمەڵایەتی دواکەوتوو دەبینین. لەو شیعرانەدا، بەردەنگی ژنێك دەکەوین کە نەك

هەر ژنبوونی بەلاوە شووڕەیی نییە، بەڵکو شانازییەکی گەورەش بە ناسنامەکەیەوە دەکات.دەنگێك کە زایەڵەکەی هەموو دنیا دەگرێتەوە. دەنگێك تا ئەو پەڕی سنوور، شەڕی ناسنامە،ژنبوون،بوون و ژیان دەکات، بە بێ ئەوەی سڵ لە هیچ شتێك بکاتەوە. لە بەندەری بەرمۆدا، کەژاڵ ئەحمەد لە شیعرێکدا دەڵێت:_

ئاواتی من گەورەترە لە وەی بە تەنیا ئافرەت بم.
خەونەکانم باڵاترن.
لە وسنوورو نەریتانەی.
لەم دنیادا بۆم دانراون..
(بەندەری بەرمۆدا لا12)

ئێمە لێرەدا، لە بەردەم ناسنامەی ژنێکین، کە یاخی و تووڕە، بە گژ هەموو ترادیسیۆنێکی دواکەوتوو دادێتەوە. ئەو شاعیرە سنوورە باوەکان دەبڕێت خەونی مەزن و گەورەی هەیە. خەونێك کە نەك هەر لەم دنیایەدا جێگەی نابێتەوە، بەڵکو بە دوای دنیایێکی دیکەشدا دەگەڕێت.لەو کۆپڵە شیعرییەدا، ناسنامەی ژنێك دەبینین، کە مرۆڤبوونی لە پێشەوەی ژنبوونیەتی.ئەم شاعیرە داکۆکی لە ناسنامەی خۆی دەکات و دەیەوێت ئەو بڕوایە لای هەمووان دروست بکات کە ئەو بەر لە ژنبوونی مرۆڤە.ئاواتەکانی ئەو، خەون و خۆزگەکانی گەورەترن لە هەموو ئەو خەونە ڕۆمانسیانەی کە ژنان هەیانە. بە توندی بەگژ ئەو نەریتانە دێتەوە کە ڕەنگڕێژی ژیانی ژن دەکەن و بوونەتە بەشێك لە کولتووری میللییانەی کۆمەلگا. دەنگی ئەو شاعیرە لەو شیعرەیدا، دەنگی مرۆڤێکی یاخی و ڕامنەکراوە، دەنگێکە کە ئاراستەی هەمووان دەکرێت بەوەی کە ژن تەنها وەك کاڵایەك لە خزمەتی پیاو نەبینن،کەژاڵ دەیەوێت ئەو دیدگایە تێکبشکێنێت، کە ژن لە شەڕەفدا دەبینێت و شەڕەفیش لە دڵۆپە خوێنێکی ژن، بۆیە ئەو نەك هەر دژی ئەو ڕوانینەیە، بگرە ڕەتیشی دەکاتەوە، گەمە بە ئەقڵی ئەوانەش دەکات کە ژن وەك هێمای شەڕەف دەبینن. بۆیە بیست ساڵ لە مەوبەر دەڵێت:_

ئەوەتانێ کابرایەکی ڕۆژهەڵاتی..
لەسەر کورسی حەیاو ئابڕوم دانیشتووە..
قاچی خستۆتە سەرقاچی..لە پڕ یەکدا..
سەد جار دەڵێ بەشەڕەفم..
ئای لە شەڕەفی ڕزیوی کابرایەکی ڕۆژهەڵاتی..
بێگومان ڕۆژهەڵات لێرەدا، هەرتەنها دەلالەتێکی جوگرافی نییە، بەڵکو کۆمەڵایەتی و فەرهەنگیشی هەیە. چونکە پیاوی ڕۆژهەڵاتی، وەك

ئامازەمان پێکرد شەڵەف لە جەستەی ژن دەبینێتەوە، بەڵام شەڵی شاعیر لێرەدا، شەڵی ئەو دنیابینییەیە کە دەیەوێت ناسنامەیەك لە شەڵەف و ئابڕوو بۆ ژن بتاشێت. بە دەربڕینێکی تر، شاعیر دژی ئەو تێڕوانینە میللییە دەوەستێتەوە کە ژن وەك هێمای شەڵەفی پیاو دەبینێت. چونکە خاوەنداریەتییەکە لێرە بۆ پیاو دەگەڕێتەوە، کە ئەمەش بەشێکە لە ئەقڵی دەرەبەگایەتی. شاعیر دژی ئەو پاشکۆبوونە دەوەستێتەوە و ناسنامەی خۆی گەورەترلەوە دەبینێت کە بە تەنها ژنێك بێت. بە پێچەوانەوە ئەویش وەك ڕەگەزەکەی تر، خاوەن شوناسی خۆیەتی. بە تێگەیشتنی ئەو, وەك چۆن شەڵەفی پیاو هی ژن نییە، بۆچی شەڵەفی ژنیش هی پیاو بێت؟ کەلای ئەو ڕزیو و بۆگەنە و دیاریشە ڕزیو مانای ئەوە دەگەیەنێت کەکەڵکی هیچی نییە.دوای بیست ساڵ لەو دەنگە یاخییە، لەو شیعرە تووڕە و جوانانە، بابزانین لە زمانی باڵندەدا ئەو شاعیرەچی دەڵێت؟.شاعیر دوای دوو دەیە، نەك هەر شەڵەفی ڕزیوی پیاوی ڕۆژهەڵاتی ڕەتنەکردەوە، بەڵکو لاوازانەش لە بەرامبەری دەوەستێت.شاعیر پیاو وەك هێمای دەسەڵات و تووڕەیی و هێز پیشان دەدات و ژنیش وەك بوونەوەرێکی لاواز.ئەو لە زمانی باڵندەدا دەڵێت:_

ئەگەر دەستی تۆم بەرکەوێت. ڕوح دەکەیت بە بەرما..
دەمکەیتەوە بە کچێك گەزێی نازی لێ بڕژێت..
(زمانی باڵندەم دەزانی لا26)

بۆ من وەك خوێنەرێك، جێگەی سەرنجە ژنە شاعیرێك، کە سەردەمانێك شیعری وەك هێمای یاخیبوون و هاتنەوە بە گژ ئەقڵی پیاو سالاریی دەبینی، کەچی دوای بیست ساڵ هێندە لاوازو دەستەمۆ لە ژیاندا خۆی دەربخات. ئەوە گرنگ نییە، ئەو دەستەی ڕوح دەکاتەوە بەری شاعیر، دەستی هاوڕێ، یار، یاخود نیشتمانە، پرسیار ئەوەیە کەسێك لە چاوەڕوانی ئەوەبێت یەکێکی تر بیکاتەوە بەکچەکەی جاران و خۆی ئەو وزە و یاخیبوونەی تێدا نەمابێت، دەتوانێت شیعر بکاتە پەیامی ڕزگاربوون بۆ ژنانی تر؟ مەگەر ئەو شاعیرە دوو دەیە لەمەوبەر ناسنامەی خۆی، خەونەکانی، لە ژنبوونی گەورەترنەدەبینی؟جیاوازتر لەوانیتر بیری نەدەکردەوە؟ کوا ئەو خەونانە؟ بۆچی ئێستا هێندەلاواز، غەریب و دەستەمۆ خۆی دەردەخات. مەگەر ئەوە پاشەکشەیەکی دیاری گوتارو دنیابینی ئەو شاعیرە نییە. تا ئەوا ڕادەیەی بڵێت:_

نەخێر ناتوانم ڕێگایەك بدۆزمەوە.
لەم شەوە ڕووناکە کوێرەدا..
مەحاڵە پێکەنین.
(زمانی باڵندەم دەزانی لا16)

شاعیر، ڕەهایانە ئەوە بۆ هەمووان بەیان دەکات، کە ئیدی ناتوانێت ڕێگایەك بدۆزێتەوە. تەنانەت هەر لەسەرەتاوە، بە نەخێر دەدوێت. واتە هەموو هەوڵدان و گەڕانێك لە پێناو دۆزینەوەی ڕێگەیەکی تر،ئەنجامی نابێت و دەبێ ڕازی بێت بەو قەدەرەی بۆی داندراوە. بێگومان نەدۆزینەوەی ڕێگای تازەش،واتا بە ڕێگادا ڕۆیشتنی ڕێگای هەموو ئەوانیتر، بەمەش هیچ جیاوازییەك ناکەوێتەوە لە نێوان خۆی و ئەوانیتردا، لە کاتێکدا بیست ساڵ لەمەو بەر،خەونەکانی گەورەتر بوون لەوەی بە تەنها ژنێك بێت.کەچی دوای بیست ساڵ، ئەوشاعیرە بە شێوەیەك پاشەکشەدەکات،کە مەحاڵە توانای پێکەنینیشی هەبێت.

دڵشدامانی شاعیر لەدوای بیست ساڵ بە دیار ژیانەوە کە لە سەرەتاوە ڕەتیدەکردەوە،ئاماژەیەکی ڕوونە بۆ پاشەکشەی شیعری ئەو، هاوکات نەدۆزینەوەی دنیایێکی دیکەشە. بێگومان تا لە سەر شیعرەکانیش بوەستین،باشترئەودنیابینیەمان بۆدەردەکەوێت.لە پەراوێزی ڕوانینمان بۆ بەشێکی زۆری ئەو شیعرانەی لە کۆمەڵە شیعری زمانی باڵندەم دەزانی هاتوون، دەگەینە ئەو دەرەنجامەی کە کەژاڵ، بیست ساڵ لە مەوبەر زۆر داهێنەرترو بەتواناتربووە لەنووسینی شیعر.

لەکاتێکدا هەرشاعیرێك لە ئەزموونی شیعری خۆیدا، ئەگەر نەیتوانی گوتارو دنیابینی نوێ دابهێنێت وڕابردوو تێپەربکات،باشتروایە نەنووسێت.چونکە خولانەوە بەدەوری شیعردا،هیچ داهێنانێکی لێ ناکەوێتەوە. لەو ڕوانگەیەشەوە کاتێ وەك خوێنەرێك شیعرەکانی بەندەری بەرمۆدام خوێندنەوە و بەراورد بە شیعرەکانی ئێستای ئەو شاعیرەم کردن،هەستم کرد ئەوشاعیرە لە ماوەی دە ساڵی جێهێشتنی نیشتماندا، جگە لە چەند شیعرێك کە زمانێکی سادە و ئاسایی، بێ پەیام و ناوەڕۆك، بێ یاخیبوون و شەڕی ژنبوون، هیچی تری نەنووسیوە. دەکرێ خوێنەرانیش بۆ دروستی ئەو بۆچوونەی من، بەراوردی هەردوو بەرهەمە شیعرییەکە بکەن.ئەو جیاوازییانە بە ئاراستەی پاشەکشێی شیعری بەجۆرێکن،کە هیچ خوێنەرێك ناتوانێت هەستی پێ نەکات.وەك ئەوەی ئێمە لە بەردەم دووشاعیری جیای دووقۆناغ ودووسەردەمی جیاوازبین.کەژاڵ بیست ساڵ لە مەوبەرو لە بەندەری بەرمۆدا دا دەڵێت:_

من ماڵێکم هەیە لە سەر مانگ…
گوڵێکم هەیە لە سەر ڕێی کاکێشان..
(بەندەری بەرمۆدا ڵا114)

ماڵێکم هەیە لە سەرمانگ،دەلالەتێکە بۆ جیاوازکەوتنەوە و خۆدابڕین لە هەموو ماڵە کلاسیکییەکانی سەر زەوی. بێگومان ماڵ، گوزارشتێکی

کۆمەڵایەتی، پەروەردەیی و خێزانی، پەتریاکی و میللی دەگەیەنێت. هەمیشە لە کۆمەڵگای ئێمەدا، ماڵ لای زۆربەی ژنان وەك زیندانێکە. شوناسی ژن لەو چوارچێوەیە دایە. ماڵ و ژن، زۆرجار دەبنە دووانەیەك كە لەیەكتری جیانابنەوە، تەنانەت تێڕوانینێکی خێڵەکی لە نێو ئێمەدا باوە کە دەڵێن:(ژنێك بینە بابیە ماڵ). وەك ئەوەی ئەرکی ژن، تەنها لەو ئۆڕگانە کۆمەڵایەتیەدایە کە ناوی ماڵە. ماڵێك کە تیایدا سنوور بۆ هەموو خەون و سەربەستی و ئازادییەکی ژن دەکێشێت. شوێنی ئەو تەنها ماڵە، لە دەرەوەی ماڵ، ئیدی شوناسی ئەو هەمیشە لە بەردەم سڕینەوە و ڕوشاندایە. بۆیە کاتی ئەو شاعیرە بانگەشەی ئەوە دەکات کە ماڵێکی لە سەرمانگ هەیە، ناڕاستەوخۆ ئەوپەیامە دەگەیەنێت کە ماڵی من لە ماڵی هەمووتان جیاوازە.

من وەك ئێوە نیم و وەك ئێوەش ڕازی نابم بە ماڵێك لە سەر زەوی کە بۆم دروست دەکرێت. بەڵکو ماڵی من لە سەر مانگە، کە بە ئەندازەیەك دوورە، دەستی هیچ کەسێکی نەگاتێ. ئەو ماڵە، هاوشێوەی هەموو ئەو ماڵانە نییە کە لە سەر زەوی هەن. ماڵێکە لەسەر مانگ کە سەدان هەزار میل لە زەوییەوە دوورە. ئەم جیاوازکەوتنەوەیە، بەرهەمی ئەودیدگا شیعرییە پڕجۆش و خرۆش وداهێنانە بوو، کە بۆ ساڵانێکی درێژشیعری کەژاڵی پێ دەناسرایەوە. شیعرێك کە هەمیشە وەك ڕیفۆڕمێکی کۆمەڵایەتی بە گژ داب و نەریتەکان، ئەو قەدەغەکراوانە دەچووەوە، کە ژنیان وەك ڕەگەزێکی لاواز، پاشکۆی پیاو، بێ ناسنامە دەدیت. وەلێ دوای بیست ساڵ، با بزانین ئەو ماڵەی شاعیر بانگەشەی بۆدەکرد کە لە سەر مانگە چی لێهات؟ توانی بینای بکات؟ لە دوای بیست ساڵ و لە کۆمەڵە شیعری زمانی باڵندەم دەزانی، ئەو ماڵە نەك هەر بوونی نامێنێت و دەسڕێتەوە، بگرە شاعیرهێندە دەستەوەستان و لاواز دەبێت، کە توانای ئەوەی نییە نەك لە سەرمانگ، بگرە زەویش ماڵێك بونیاد بنێت!. واتا لەو ژنانەش لاوازترو بێ ئیرادەترە، کە هەموو ژیانیان لە نێوماڵدا دەبینن و بە سەربەخۆبوونی ماڵیان، واهەست دەکەن کۆتایی خەونەکانیانە. لە دوای ئەو هەموو ساڵە شاعیر دەڵێت:

ئێستا کوانێ.. کوا ماڵی هەیە ژیانم؟
وەك چۆلەکە بە تەنها فڕین دەزانم..
(زمانی باڵندەم دەزانی ل21)

واتا شاعیرلەسەر زەویش هەست ناکات ماڵی هەیە، ئەگەرچی بیست ساڵ لە مەوبەر لەسەر مانگ ماڵی هەبوو، بگرە گۆڕەکەشی لە کاکێشان بوو نەك گۆڕستانی هەمووان. ئەمەش دەریدەخات، کە دوای بیست ساڵ ئەزموونی ئەو شاعیرە، داکشانێکی گەورەی شیعری بەخۆوە بینیوە لە ڕووی فۆڕم و زمان و پەیامی شیعرییەوە بە بەراورد لەگەڵ ڕابردوودا. چونکە نەك

تەنها لە ڕووی گوتاری شیعرەکانەوە، ئەگەر لە ڕووی زمانی دەربڕین و وێنەی هونەریش لە شیعرەکانی شاعیر بڕوانین،درك بەوە دەکەین کە زمانی شیعری کەژاڵ،بیست ساڵ لەمەوبەر لە زمانی شیعری ئێستای جوانترو سەرنجڕاکێشتر بووە.بۆنموونە: لە بەندەری بەرەڵدادا، لە شیعرێکدا دەڵێت:_

لەم کۆڵانە عەتری یادەوەری هەیە..
بەڵام بۆن کێناکرێتەوە..
دەنا شووشە بەتاڵەکانی عاتیفەم لێوان دەکرد..
(بەندەری بەرەڵدا ل78)

ئەوشاعیرە،بەزمانێکی سادە،چ وێنەیەکی هونەری شیعری بەرجەستە کردووە.عەتری یادەوەری و شووشە بەتاڵەکانی عاتیفە،چەند وێنە و دەستەواژەی شیعری جوانن کە سەرنجی خوێنەر ڕادەکێشن.کەچی لە دوای ئەو هەمووجوانییە لە زماندا، تازە ئەو شاعیرە لە زمانی باڵندەدا دەڵێت:_

پیاو کە پەست بوو هاوار دەکات..
دەرو دراوسێش دەزانن..چی دەڵێت و چی دەکات
(زمانی باڵندەم دەزانی ل 63)

دەکرێ خوێنەران، بەراوردی هەردووکۆپلە شیعرییەکە بکەن، ئەو کات دەردەکەوێت کە وێنەی شیعری و زمانی ئەو شاعیرە، بیست ساڵ لەمەوبەر چۆن بووەوە ئێستاچۆنە؟دواجارئەگەر بمەوێت وەك خوێنەرێکی شیعر لە بارەی دوا دیوانی کەژاڵ ئەحمەد ڕایەك بڵێم، ئەوا بێ دوو دڵی و بەوپەڕی ڕاشکاوییەوە، بڕوام وایە خێری شیعری ئەو شاعیرە ئاوابووە.بۆیە دەبێ هەرشیعرە کۆنەکانی بخوێنینەوە، تاکو شوناسی شیعری و ئەزموونی شیعری، لە بیری خوێنەراندا بە نەمری بمێنێتەوە!!!…

پەراوێز:_

1_بەندەری بەرەڵدا/ شیعری کەژاڵ ئەحمەد/ ساڵی چاپ 1999…

2_ زمانی باڵندەم دەزانی/ شیعری کەژاڵ ئەحمەد/ ساڵی چاپ 2019.

*ئەم بابەتە لە(ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ)ژمارە(1114) ڕۆژی پێنجشەممە ڕێکەوتی 5/12/2019 بڵاوکراوەتەوە…

گفتووگۆ لەگەڵ شاعیر و چیرۆکنووسی ناسراوی ئەدەبی منداڵانی کورد محەمەد بەرزی ... رەزا شوان

ئەندازیار "محەمەد بەرزی" شاعیر و چیرۆکنووسەکی بە توانا و ناسراوی بواری جیهانی ئەدەبی منداڵانی کوردمانە، بە تایبەتیش لە نووسینی هۆنراوە و چیرۆکەهۆنراودا بۆ منداڵان دەستێکی باڵای هەیە. هۆنراوەکانی محەمەد بەرزی، هەموو بنەما و مەرج و تایبەتمەندییەکانی هۆنراوەی سەرکەوتووی منداڵانی لەخۆگرتوون.. کورتن بە زۆری لە شەش دێڕی کورتی ئاوازداری سەروا و تەرپە سووک و شیرین، ئاسان و رەوان پێکهاتوون.. وشە و رستەکانی لە فەرهەنگی زمانی منداڵانی کوردمانەوە وەرگرتوون. بە زمانی کوردی پەتی و ڕەوان و بە شێوازێکی شیرین و ئاسان دایڕشتوون.. کێشی هۆنراوەکانی خۆماڵیین "بڕگەیین" هۆنراوەکانی چوونەتە دڵی منداڵانی کوردمان و بە ئاسانی بەشێکی زۆریان لەبەرکردوون. چەند هۆنراوەیەکیشی ئاوازیان بۆ داناون و منداڵانی کوردمان بە ئاواز و گۆرانییەوە دەیان چڕن.. لە کەناڵە تەلەفزیۆنییەکاندا پێشکەش دەکرێن. محەمەد بەرزی، دوو پەرتووکی زانستی بە ناوەکانی "وزەی خۆر" و "کوڵینەر" ەوە چاپکردوون.. پێنج پەرتووکیشی بۆ منداڵانی کورد چاپکردوون، کە بەشێک لە چیرۆکە وەرگێڕاوەکانی لە ئینگلیزییەوە بۆ سەر زمانی کوردی بۆ منداڵان، لەگەڵ بەشێکیش لە هۆنراوەکانی بۆ منداڵان لەخۆگرتوون، ناوەکانیان: "ئاسک و ورچەکە، بازن، مریەم، خۆزگە، بەرخەکەی لانە" لە دوای ئەم پێنج پەرتووکانەشەوە، کۆمەڵێک چیرۆکی وەرگێڕاوی تری و کۆمەڵێکیش هۆنراوەی جوانی تری بۆ منداڵانی کوردمان نووسیون کە هێشتا چاپ نەکراون.

من پێنج ساڵە هۆنراوکانی بەرزی بۆ منداڵان دەخوێنمەوە. ئەو راستییەم بۆ دەرکەوت کە محەمەد بەرزی، حەز بە نووسینی زۆربە و بەربە ناکات، بەڵکو حەزی بە نووسینی کەم و پوختە.. محەمەد بەرزی نووسەرێکی بوێر و راستگۆیە. بێجگە لە

هۆنراوەکانی بۆ منداڵان، لە بوارەکانی سیاسەت و کۆمەڵایەتی و ئەدەبی و ڕەخنەشدا، بە توانایە، چەندین نووسینی جوانی هەمەچەشنەی لە گۆڤار و ڕۆژنامە کوردییەکان و لە سایتە ئەلکترۆنییە کوردییەکاندا بڵاوکردوونەتەوە.
لەم دیدارەداماندا لەگەڵ کاک محەمەد بەرزی دا، چەند پرسیارێکمان دەربارەی ئەدەبی منداڵانی کورد بە گشتی و هۆنراوەی منداڵانی کورد بە تایبەتی لێکرد.. بەڕێزیان بە پێخۆشحاڵییەوە وەڵامی پرسیارەکانمانی دایەوە.. ئەمەش دەقی پرسیارەکانی ئێمە و دەقی وەڵامەکانی شاعیر و چیرۆکنووسی منداڵان کاک محەمەد بەرزی یە:

پرسیار: محەمەد بەرزی چۆن خۆی بە خوێنەرانی خۆشەویست دەناسێنێت؟

وەڵام: ناوی تەواوم (محەمەد قادر مح□□دین)ە، لە ڕۆژی(٢٠/٧/١٩٤٦)دا، لە گەڕەکی "گۆیژە"ی شاری "سلێمانی" دا هاتوومەتە دنیاوە. قوتابخانەی سەرەتایی و ناوەندی و دواناوەندیم هەر لەو شارە سەربەرزەدا تەواوکردووە. لە ساڵی (١٩٧١) دا، (بەشی کارەبا)م لە کۆلیجی ئەندازیاری زانکۆی تەکنەلۆژیای بەغداد تەواوکردووە.
هەر لە منداڵییەوە حەزم لە وانەی کوردی بووە. توانای لەبەرکردنی هۆنراوەم هەبووە. هەر بۆیە زۆر جار لە قۆناغی سەرەتاییدا، کاتێک بەیانیان ریزدەکراین، مامۆستاکان هێناومیانەتە دەرەوە و گۆرانی (من جوتیارێکی وەڵاتم و گۆڵە مێخەک) م چڕیوە.
لە نێوەڕاستی ساڵەکانی شەستەکانەوە تا ساڵی (١٩٧٥) لە ریزەکانی (کاژیک) دا کارمکردووە.
لە ساڵی (١٩٧٠) دا، بۆ یەکەمجار لە ژمارە (٤١) ی ڕۆژنامەی (هاوکاری) دا، هۆنراوەی(هەڵۆی کورد) م بڵاوکردەوە.
لە ساڵی (١٩٧٢) دا لە گۆڤاری(زانیاری) دا، بابەتێکی زانستیشم بە ناوی (دەرچە) ەوە بڵاوکردەوە.
تا ئێستا زیاتر لە (٢٠٠) بابەتی هەمەجۆرەم لە گۆڤار و ڕۆژنامە و لە سایتەکاندا بڵاوکردۆتەوە.. ئەمە سەرباری دوو کتێبي زانستی بە ناوەکانی (وزەی خۆر ، کوڵینەر)
پێنج کتێبی منداڵانیشم بە ناوەکانی (ناسک و ورچەکە، بازن، مریەم، خۆزگە، بەرخەکەی لانە) چاپکردوون.
لە ساڵی (١٩٧٤) دا، پەیوەندیم بە شۆڕشی ئەیلولەوە کردووە. لە دوای راپەڕینیش بە شکاندنی تەوقی ئابلۆقەکانی حکومەتی بەعس

لەسەر هەرێمی کوردستان، یەکێک بووم لە دامەزرێنەرانی پاڵەوگەی خۆماڵییەکەی نەوت لە ناو کارگەی شەکر لە سلێمانیدا.
پاش (٣١ی ئاب)ی ساڵی (١٩٦٦)، لە ترسی گەڕاندنەوەی سوپا دڕندەکەی سەدام بە شاری سلێمانی، خۆم و خێزانەکەم کۆچمان کردووە بۆ (ئەمریکا) چونکە بەپێی
یاساکانی ئەو کاتەی رژێمی بەعس:(ئەوەی بە رەزامەندی حکومەت دەستکاری بواری نەوتی کردبێت، سزاکەی سێدارە بووە).

پرسیار: چۆن و لە کوێوە محەمەد بەرزی هەڵگری جیهانی ئەدەبی منداڵان بوو؟

وەڵام: بە ماوەیەکی کەم دوای گەیشتنمان بە ئەمریکا، بە سەراخی کتێبی کوردی، بە پەرۆشەوە سەردانی کتێبخانەی گشتی شارەکەم کردووە، کە تێیدا جێگیربووین. لە سوچێکی زۆر زۆر بچکۆلەدا، نزیکەی چل کتێبی کوردی دانرابوون، بەو کتێبانە دەتووت گەوهەرێکی گرانبەهام دۆزیوەتەوە. شنەی شادی بە جۆرێک لە ناخمدا هەڵیکرد، خەریکبوو لە خۆشیاندا وەک با بفڕم. ئەو کاتەی سەرقاڵی تەماشاکردنی
ئەو کتێبانە بووم، بە دەیان دایک و باوکم دەبینی لەگەڵ منداڵەکانیاندا بەرەو هۆڵێک دەچوون. زۆری ژمارەی ئەو کەسانە سەرنجیان راکێشام، بۆیە منیش بەرەو ئەو هۆڵە چووم. دەرکەوت هۆڵێکی گەورەی منداڵان بوو، لێوان لێو بوو لە جوانی. دارودیواری بە کاغەزی بریسکەدار و وێنە و قردێلە و میزەدانی رەنگاوڕەنگ رازابۆوە. دەیان کۆمپیوتەری بچکۆلە و هەزاران کتێب و گۆڤار و سیدی و کاسێتی ڤیدیۆی لە خۆی گرتبوو. لە ناوەڕاستی هۆڵەکەدا سەکۆیەکی نزم بە درێژی سێ مەترێک دروستکرابوو، چەندین قەفەزی پڕ باڵندەی رەنگاوڕەنگیان لەسەر دانرابوون. دایک و باوکەکان بە تەنیشت منداڵەکانیانەوە دانیشتبوون. یا گۆڤار و کتێبیان بە منداڵەکانیان دەخوێندەوە، یا منداڵەکان بە ئەوانیان دەخوێندەوە. خۆ ئەو منداڵە ساوایانەی کە لەگەڵ خوشک و براکانیاندا هاتبوون و هێشتا توانای گوێگرتن و خوێندنەوەیان نەبوو، بە خۆشییەوە بە دەوری ئەو قەفەزانەدا وەک پەپوولە دەخولانەوە.. کاتێک دەنگی تریقەی پێکەنینیان تێکەڵ جریوە و جووکەی ئەو باڵندانە دەبوون، دیمەنێکی وایان دروستدەکرد، مرۆڤ هەر حەزیدەکرد تەماشایان بکات. ئەو دیمەنانە زۆر سەرنجیان راکێشام.

کە چۆن لەو وڵاتە مەزندا بەو رادە زۆر بەرزە گرنگی بە منداڵان

دەدرەت، هەر بۆیە وەک تەورەکی تیژ بەر رەحم کەوتبەت، خامەشییەک ناخی گرتم، چونکە لەو ساتەدا ئەو هەڵە بوو بە ئاوێنەیەکی پاک، بە ئاشکرا کەمتەرخەمی و بێ ئاگاییمی بەرامبەر بە منداڵەکانی خۆم و نەتەوەکەمی بۆ دەرخستم. لە هەمان کاتدا یەکێک لە هۆکارەکانی گەورەیی و مەزنی ئەمریکاشی زۆر بە چاکی بە ئاگای هێنامەوە. هەر بۆیە ئەو شەوە خەمێکی گەورە و گران سەرتاپا سەر دەیان گرتم. رۆژی دوایی گەڕامەوە بۆ هەمان کتێبخانە و پێناسەیەکم دەرهێنا و نزیکەی دە کتێب و گۆڤارم وەرگرت و کەوتمە خوێندنەوەیان، هەر زوو بە خێرایی (٢٧) چیرۆکم کرد بە کوردی. پاش ماوەیەک هەموویانم ناردەوە بۆ سلێمانی و بوو بە کتێبی (ناسک و ورچەکە) ئەگەرچیش پێلە پێلی پێوە دیارە، بەڵام ئەوە یەکەم هەنگاوی ئەو کارانە بوو، کە وردە وردە گەیشتەتە ئەمڕۆ.

پرسیار: ئەمە تا چەند بە لای ئێوەوە راستە، کە نووسەری بواری منداڵان، منداڵیی خۆی دەبەتە ئیلهامی نووسینەکانی؟ یا بڵێین لە ناخی هەر نووسەرێکی بواری ئەدەبی منداڵاندا، منداڵێک هەیە؟

وەڵام: بەڵێ ئەوە زۆر راستە، کاتێکیش نووسەرانی بواری منداڵان دەبن بە دایک و باوک و بە نەنک و باپیر و بە چاوی خۆیان نەوەکانیان دەبینن، ئەوا ئەو ئیلهامە شاراوەیە زۆر خێراتر گەشدەکات و باشتر خزمەتی بوارە جوانەکەی منداڵان دەکات.

پرسیار: بابەتی هۆنراوەکانت بۆ منداڵانی کوردمان چۆن هەڵدەبژێریت؟

وەڵام: هۆنراوەکانم لەبەر رۆشنایی بوارەکانی: پەروەردە و فێرکاری، نیشتمانی و کۆمەڵایەتی، بیرکردنەوە و فراوانکردنی ئاسۆی خەیاڵدا هەڵدەبژێرم. تا لە رێگای وێنەی هۆنراوەی جوانی چیرۆک ئامێزی مۆسیقادارەوە، پەیامێک بگەیەنێت بە منداڵان و دەیان خۆشبکات و پرسیاریان لا دروستبکات.

پرسیار: ئەو پەیامانە چین، کە لە رێی هۆنراوەکانتەوە، دەتەوێت بە منداڵانی کوردمانی بگەیەنیت؟

وەڵام: منداڵان سامان و سەرمایەی بەنرخی نەتەوەن، یەکەم چینی کۆمەڵگان، کە دواڕۆژیان لەسەر بنیاتدەنرێ، جا بۆ ئەوەی

چینێکی پتە و نەوەیەکی چاوکراوەی دانا و زیت و زیرەک بن، ئەوا بە کورتی پەیامەکانم بریتین لەم خاڵانەی لای خوارەوە:

١ـ لە رێگای لەبەرکردنی هۆنراوەکانەوە، منداڵان بتوانن فێری زمانی شیرینی کوردی ببن بە جوانی قسەی رەوانی پێبکەن، فێری نووسین و ه□□گری خوێندنەوەی ببن.
٢ـ برەو بە بەهرە و توانا و گەشە بە زەین و هۆش و فراوانکردنی خەیاڵ و بیرکردنەوەیان بدەن.
٣ـ راهێنانیان لەسەر خۆشەویستی خێزان و نیشتمان و دەوروبەر، بە ژینگە و ئاژەڵ و باڵندەشەوە. بە دڵێکی فراوانیشەوە و رێز لە را و بۆچوونی جیاواز بگرن و رەخنەش قبووڵ بکەن.
٤ـ هەستی منداڵان بجووڵێنن، پرسیاریان لا دروست بکەن، دەربارەی مانای وشە و بیرۆکەی هۆنراوەکان، چاوکراو□ بن، بێ دوودڵی پرسیار لە گەورەکان بکەن و
بێ شەرم و ترسیش را و بۆچوونەکانی خۆیان دەرب□ن.

پرسیار: من پێم وایە هەر هۆنراوەیەک بۆ منداڵان، گەر منداڵان لە گەزۆ و هەنگوین زیاتر چێژی شیرینی نەکەن.. زۆر تێی نا ئاڵێن و زووش لایان کاڵ دەبێتەوە.. را و بۆچوونی بەڕێزتان لەم بارەیەوە چییە؟

وەڵام: بەڵی ئەمەش راستە، جا بۆ ئەوەی هۆنراوە لای منداڵان شیرین بێت و دڵیان خۆش و گەش بکات، ئەوا پێویستە سوک و ئاسان بێت، زۆر در□□ژ نەبێت، دوور بێت لە وشەی قەبە و زبر، کە منداڵان تێی ناگەن. وشە و دێڕەکانی ئاوازداربن، بەیتەکانی پەیوەندیان بە یەکەوە هەبێت، بە ئاسانی بخوێنرێتەوە، زوو لەبەربکرێت، گوزارشت لە خواست و ئارەزوویان بکات، لە ئاستی بیرکردنەوەیاندا بێت. پاشان وەک تابلۆیەکی جوان یا چیرۆکێکی خۆش بێتە بەرچاویان. خۆ ئەگەر وانەبێت دیارە زوو لەبیر دەچێتەوە و بە دڵیانەوە نانووسێت.

پرسیار: پەروەردەکردنی منداڵانی کوردمان ب□ کوردستان پەروەری و شیرین کردنی هەستی هاوبەستەبوون ب□ کوردستانی نیشتمانی پ□یرۆز و شیرینمان، بوارێکی گرنگە و پانتاییەکی باشی لە هۆنراوەکانی زۆربەی شاعیرانی بواری ئەدەبی منداڵانی کوردمان گرتۆتەوە.. ئێوەش چەند هۆنراوەیەکی جوانتان لەم بوارەدا نووسیون.. پێویستە ئەم ئامانجە نیشتمانییە پشکی گەورەی

هۆنراوەکانی هەموو شاعیران و چیرۆکەکانی هەموو چیرۆکنووسانی منداڵانی کوردمان پێکبهێنیت. رای ئێوە لەم بارەیەوە چییە؟

وەڵام: بەڵێ ئەمەش راستە.. کاتی خۆی ئێمە منداڵ بووین، نە باخچەی منداڵان هەبوو، نە گۆڤار و کتێب، پاشان زۆربەی دایک و باوکان نەخوێندەوار بوون، لەبەر پەیداکردنی بژێوی ڕۆژانەیان، نە دەپەرژان وەک ئێستا بیربکەنەوە و گرنگی بە ئەدەبی منداڵان بدەن. کاتێک کە لە قۆناغی سەرەتاییدا بووین، بەیانیان ریزیان دەکردین و هەموو بە یەک دەنگی ناسک و خۆشەوە سرودە نیشتمانییەکانی وەک: (خوایە وەتەن ئاواکەی، چەند شیرینە لام، وەتەنی من کوردستانە، شاخی ڕەنگاوڕەنگی گۆیژە) مان دەچڕی. سەرجەم وشەکانی ئەو سرودانە، تک تک سۆزی گەرم و خۆشەویستی نیشتمانیان تێکەڵ بە ناخمان دەکرد، کە هەتا ئێستاش کاریگەریان کاڵ نەبوونەتەوە.
هەربۆیە ئەرکی نووسەرانی منداڵانە، زۆر بە جوانی خۆشەویستی نیشتمان، ئاوێتەی هونراوە و چیرۆکەکانیان بکەن و هەرگیز ئەو لایەنە گرنگە فەرامۆش نەکەن.

پرسیار: ئایا پێتان وایە، کە ئەدەبی منداڵانی کوردمان لە ئاستی خواستەکان و تەماح و حەزەکانی منداڵانی کوردمان دایە؟ ئەو هۆ و کۆسپانە چین کە وای کردوون، ئەدەبی منداڵانی کوردمان، کیسەڵ ئاسایی هەنگاو دەنێت؟

وەڵام: بەراورد بە سەردەمی پێش راپەڕین، هەنگاوی زۆر باش نراوە، ئەو بەڕێزانەی لا لە ئەدەبی منداڵان دەکەنەوە، ژمارەیان هەڵکشاوە و کاری زۆر کراوە، کە بە راستی ئەمەش دیاردەیەکی هیوا بەخشە. هاوکات لەناو ئەو کارانەشدا چاک و خراپیش هەیە. جا بۆ ئەوەی ئەدەبی منداڵانی کورد لە ئاستی خواست و حەزەکانی منداڵانی کوردمان بێت و باشتر گەشە بکات، ئەوا پێویستە رەخنە رۆڵی کاریگەری خۆی هەبێت، بە وردی دەستبخاتە سەر خەوش و لایەنە لاوازەکانی ئەو بەرهەمانەی ئەمڕۆ.
رەخنەگرتن لە پاشەکشەدایە و وەک پێویست نییە.. پاشان گرنگی نەدانی دەوڵەت بە منداڵان و هەستنەکردنی خێزان بە لایەنە چاکەکانی خوێندنەوە و دابین نەکردنی گۆڤار و کتێب بە منداڵان، هەموو نیشانەی خراپن.. نووسەری وا هەیە پاش ماندووبوونێکی زۆر، لە پارێزگایەکی گەورەی وەک سلێمانیدا (٥٠٠) دانە کتێب چاپدەکات، کە ژمارەی دانیشتوانەکەی نزیکەی (دوو ملیۆن و نیو) کەسە، هەر

پێنج هەزار کەس کتێبێکی بەردەکەوێت، کەچی ئەو ژمارە کەمە بە چوار پێنج ساڵ، لە کتێبخانەکانی ئەو شارەدا دەمێنێتەوە، کە بەلای خۆیەوە بە شاری رۆشنبیری ناسراوە. بەمەش نووسەرەکە ورە و تاقەت و حەوسەڵەی نووسینی نامێنێت. لە ئەنجامیشدا ئەو ئەدەبە کیسەڵ ئاسایی هەنگاو دەنێت و بە گشتی نائومێدیش لای هەموو نووسەرە دەسەزەکان دروستدەکات.

پرسیار: بە لای شاعیر محەمەد بەرزی یەوە.. ئەو پێویستی ومەرج و پێوەرانە چین، کە پێویستە لە هۆنراوەی نەمری منداڵانی کوردماندا هەبن؟

وەڵام: بە گشتی بۆ ئەوەی هۆنراوەیەک نەمر بێت، ئەوا پێویستە: بە چاکی دابڕێژرێت، دێڕەکانی کەمترین وشە بگرنە خۆیان، واتە بە کەمترین وشە بیرۆکەیەک بدات بە دەستەوە، چونکە هۆنراوەی درێژ منداڵ بێزار دەکات. وشەکانی سەر بە فەرهەنگی منداڵان بن، پێکەوە وێنەی شیعری جوان دروست بکەن، مۆسیقادار و راست و رەوان بن، دەنگیان لە بەرزییەوە دابەزێت بۆ نزمی. کێش و ترپەیان تەواو بێت، سەروایان لە هەموو روویەکەوە هاودەنگ و نزیک بن لە یەک. بیرۆکەی هۆنراوەکە چیرۆکی پەیام ئامێزبێت. برەو بە بەهرە و توانا و بیرتیژیان بدات، لە ئاستی بیرکردنەوەی منداڵاندا بێت، گوزارشت لە خواستەکانیان بکات. دڵیان خۆش و گەش بکات. دوور بێت لە زمانی زبر و توند، تووشی سەرگێژەیان نەکات. زوو لەبەربکرێت. خۆ ئەگەر وێنەی لەگەڵدا بێت، ئەوا باشتر تێکەڵ بە ناخیان دەبێت و تا درەنگ لە یادەوەرییاندا دەمێنێتەوە.

پرسیار: ئایا نەبوونی رەخنە لە بواری ئەدەبی منداڵانی کورد.. بە هەڵەیەکی سەرەکی دواکەوتنی ئەدەبی منداڵانی کوردمان نازانن؟

وەڵام: بواری ئەدەبی منداڵان زیاتر لە بوارەکانی تر، پێویستی بە وردبینی و تەتەڵە و بژاردن و لالەکردنەوەیە. چونکە منداڵان لەو تەمەنەدا، ناتوانن بە ئاسانی باش و خراپ لەیەک جیابکەنەوە. هەر بۆیە بوونی رەخنە بەسود و قازانج بە هەموو منداڵانی کورد دەگەڕێتەوە. ئەدەبەکەش بەرەو پێشکەوتن و بوژانەوە دەبات.
بە پێچەوانەشەوە، نەبوونی رەخنە کاردانەوەی خراپی لێدەکەوێتەوە و هۆکارەکیشە بۆ شێواندن و دواکەوتنی ئەو بوارە زۆر گرنگ

و هەستیارە.

پرسیار: پێشنیارتان چییە.. بۆ گەشەکردن و پێشکەوتنی ئەدەبی منداڵانی کوردمان؟

وەڵام: بە کورتی هەندێک لە هۆکارەکانی پێشکەوتنی ئەدەبی منداڵانی کورد، لەم چەند خاڵەدا دەستنیشان دەکەم:

١ـ بوونی دەزگایەکی تایبەت، لەژێر سەرپەرشتی شارەزای هەموو بوارەکانی ئەدەبی منداڵاندا، بە رەخنە و چاپکردن و بڵاوکردنەوە و کۆمەکی نووسەران. بتوانێت تەکنەلۆژیای دنیای پێشکەوتووی ئەمڕۆ بەکاربهێنێت، خاوەنی سایتێکی ئەلکترۆنی تایبەت بە خۆی بێت. تا دەنگ و بەرهەم و جموجۆڵەکانی بگاتە هەموو شوێنێکی دنیا و نووسەرانی دەرەوەی وڵاتیش بتوانن بەشداری و کۆمەک و هاوکاری بکەن.

٢ـ بڵاوکراوکان رەنگاوڕەنگ و وێنەدار بن، چونکە وێنە یەکێکە لە هۆکارە هەرە کاریگەرییەکانی سەرنج راکێشانی منداڵان و زیاتریش هانی خوێندنەوە و تێگەیشتنیان دەدات.

٣ـ باشترین بابەت چاپ بکرێت، هەڵگری پەیام بێت، چێژ و خۆشی بدات بە منداڵان، نابێ درێژ و وەرسکەربێت، بەڵکو نەخت و پوخت، تا منداڵان تاقەتیان لە خوێندنەوەی نەچێت.

٤ـ هەوڵدان بۆ دوورخستنەوەی منداڵان لە یارییە ئەلکترۆنییەکان و سەرقاڵکردنیان بە کتێب و گۆڤارەوە.

٥ـ خێزان بگاتە ئەو باوەڕەی کە ئەدەبی منداڵان سەرچاوەی زیرەکی و فراوانکردنی ئاسۆی بیرکردنەوەی منداڵانە. ئەمڕۆ توێژەرەکان لە ئەمریکادا ئەوەیان سەلماندووە، ئەو کۆرپەلەیەی لە سکی دایکیدا کتێبی بۆ دەخوێنرێتەوە، لەو منداڵە وریا و زیرەکتر دەردەچێت، کە کتێبی بۆ نەخوێندراوەتەوە.

٦ـ گرنگیدان بە شانۆی منداڵان، زیادکردنی بەرنامەی منداڵان لە تەلەفزیۆنەکاندا، وەرگێڕانی بابەتە ناوازە جیهانییەکان، لە لایەن دەزگای ناوبراوەوە.

٧ـ چەند پەیوەندی نێوان باخچەی منداڵان و نووسەرانی ئەدەبی منداڵان پتەو بێت،
ئەوا چاکتر ئەو ئەدەبە ڕۆڵی گرنگی خۆی دەبێت و باشتر و زیاتر بڵاودەبێتەوە.

٨ـ پەیوەستە وەزارەتی رۆشنبیری گرنگی تەواو بدات بە ئەدەبی منداڵانی کوردمان. هەروەها زۆر پەیوەستە بنکەی ڕووناکبیری گەلاوێژیش ساڵانە بە چاوی ئەدەبی گەورەکان سەیری ئەدەبی

منداڵان بکات و هەڵسەنگاندن و دەستنیشانی باشترین بەرهەم و نووسەرەکەی بکات. ئەمەش گوڕ و تینێکی زیاتر دەدات بە خاوەنەکەی.
پاشان بە نووسینی بەرهەمی ناوازەش، جۆرێک کێبڕکێ لە نێوان نووسەراندا دروستدەکات.

پرسیار: بەڕێزتان چەند چیرۆکێتان بۆ منداڵانی کورد لە زمانی ئینگلیزییەوە وەرگێڕاون بۆ سەر زمانی کوردیمان.. ئایا نیازتان نییە کە چەند چیرۆک و هۆنراوەیەکی جوانی کوردیش وەربگێڕن بۆ سەر زمانی ئینگلیزی و بە منداڵانی ئینگلیزی زمان ئاشنایان بکەیت؟

وەڵام: هەتا ئێستا (١١٢) چیرۆکم کردووە بە کوردی، هەیانە چەند دێڕێکە و هەندێکیشیان چەند لاپەڕەیەکە،(٧٧) چیرۆکیان لە کتێبەکانمدا، بلاوکراونەتەوە، ئەوانەی تریان، هەندێکیان لە سایتەکاندا و هەندێکیشیان هێشتا بڵاونەکراونەتەوە. دەربارەی گۆڕینی هۆنراوە و چیرۆکی منداڵانی کورد، بۆ سەر زمانی ئینگلیزی، هیوادارم کە لە داهاتوودا، بتوانم لەم بوارەشدا خزمەتێکی وا بکەم.

پرسیار: ئەم پێشنیارەم خستە بەردەمی چەند نووسەرێکی تری بواری ئەدەبی منداڵانی کوردمان.. ئایا لەگەڵ ئەوەدایت کە “یەکێتی نووسەرانی منداڵانی کورد” یا “یەکێتی نووسەرانی منداڵانی کوردستان” دابمەزرێنین تا ببێت بە چەترێکی ئەدەبی بۆ یەکگرتن و کۆکردنەوەی نووسەرانی بواری ئەدەبی منداڵانی کورد.. چونکە یەکێتی نووسەرانی کورد ئاوڕێکی ئەوتۆیان لە ئەدەبی منداڵان کوردمان نەداوەتەوە تا شایەنی باس بێت؟ ئەی ئێوەتان پێ باشە، کە بۆ ئەم مەبەستە، کەمپینێک رابگەیەنین.. تا بزانین چەند لە نووسەرانی ئەم بوارە لەگەڵ ئەم پێشنیارە دان؟

وەڵام: بیرۆکەی دامەزراندنی (یەکێتی نووسەرانی منداڵانی کورد) یا کوردستان، کارێکی پیرۆزە، بە مەرجێک دەسەڵات دەستنەخاتە کاروبارەکانییەوە و کەسانی نەفام و نۆکەری سەربەخۆی بە زۆر نەخزێننە ناوییەوە و تووشی ئیفلیجی نەکات.
پاشان راگەیاندنی کەمپینێک کارێکی زۆر چاکە، بە هیوای ئەوەی ئەنجامێکی باشی هەبێت. بەڵکو ئەمە خوایە ئەو یەکگرتنە سەرەتاییەی هەتا ئێستا بە سیاسییەکان نەکراوە، ئەدەبی منداڵانی کورد، بتوانێت ئەو ئامانجە پیرۆزە بهێنێتە دی.

پرسیار: چی نیاز و رازێکی تر لە دڵی محەمەد بەرزی دایە.. کە دەیەوێت دەربارەی ئەدەبی منداڵانی کوردمان دەری ببڕێت؟

وەڵام: هەموو خەون و خولیا و راز و نیازەکەم ئەوەیە، ئاستی بیرکردنەوە و ژیانی منداڵانی نەتەوەکەم، بگاتە ئاستی منداڵانی وڵاتە پێشکەوتووەکانی دنیا، لە سایەی نیشتمانێکی سەربەخۆی ئازاد و گەلێکی یەکگرتووی تەڕوپڕی بەختیاردا، بە ئاسودەیی بژین.
زۆر سوپاسیش بۆ دڵسۆزی و ماندووبوونی بەڕێزتان، کە بەردەوام هەموو ژیانتان تەرخانکردووە بۆ گرنگیدان بە بوارە جوان و هەستیارەکەی ئەدەبی منداڵان و ئەو هەموو کتێب و توێژینەوە و نووسینە نایابانەی بەردەوام پێشکەشی منداڵان و کۆمەڵگای کوردی دەکەن، کە بوونەتە چرایەکی گەشیش بۆ من.
سەرلەنوێ سوپاسیش بۆ ئەم بەسەرکردنەوەیە.. هەر بژین.
لە کۆتاییشدا حەزدەکەم لە پەراوێزی ئەم چاوپێکەوتنەدا، تازەترین هۆنراوەم (تەرزە) پێشکەش بە منداڵە ئازیزەکان بکەم، کە رەنگدانەوەی بۆچوونەکانیشمە.

تەرزە
ئەمڕۆ هەوارە بەرزە
کەوتە بەر تاوە تەرزە

* *.
وەکو دەنکی مرواری
خێرا خێرا دەباری
* *.
بەربوونە ریزە دارە
گەڵا دەژایە خوارە
* *.
بە دەنکی تەزە گەورە
شەقەی دەهات پەنجەرە
* *.
تەرزەیە تیژ دابەزی
زۆر بە قایم هەڵبەزی
* *.
گەر چەترەکەم نەبوایە
رەنگە سەرم بشکایە

لە کۆتایی ئەم دیدارەدا، زۆر سوپاسی برای خۆشەویستمان، شاعیر و چیرۆکنووس و وەرگێڕی بواری ئەدەبی منداڵان کاک محەمەد بەرزی دەکەین. کە بە کورتی و پوختی وەڵامی ئەو پرسیارانەی داینەوە کە دەربارەی ئەدەبی منداڵانی کوردمان لە بەڕێزیمان پرسی.. هیوادارم خوێنەرانی خۆشەویستیش، سوود لە ڕا و بۆچوونەکانی وەربگرن.

ڕەزا شوان
٢٦ی/ دێسامبەر/ ٢٠١٩

ئەدەبی منداڵان/ خەونێکی تری باران … نوسینی:عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

(باران) ئەزانێ جانتا قورسەکەی دەکردە شانی و بە دڵخۆشییەوە دەچوو بۆ قوتابخانە،هەرچەندە قوتابخانەکەشی لە ماڵەوەیانەوە نزیک بوو، بەڵام قورسی جانتاکەی زۆر ماندووی دەکرد و ئازاری پشتی دەدا.شەوێک لە ماڵەوە هەموو پەرتوکەکانی دەرهێنا.و لەگەڵ خۆیدا کەوتە وتووێژ.(باشە من ئەزانم ئەم هەموو پەرتوکە دەبەم ،کەچی هەریەکەیان یەک لاپەڕەی لێدەخوێنیین، هەندێک جاریش دایکم یان باوکم لەگەڵمدا دێن و جانتاکەم بۆ هەڵدەگرن ،ئەوە براکەی دارای هاوڕێم کە خاوەن پێداویستی تایبەتە هەموو ڕۆژێک دەبێت کەسێک جانتاکەی بۆ هەڵبگرێت) باران بیری لە چارەسەرێک دەکردەوە، بەڵام لەبەر ئەوەی کە زۆر ماندوو بوو خەوی لێکەوت،هۆشی هەر لای چارەسەر بوو،بۆیە خەونێکی زۆر خۆشی بینی ،کاتێ خەو هەستا خەونەکەی بۆ ئارێ و دایک و باوکی گێڕایەوە.لەخەونمدا ئەم بەیانییە کە چووم بۆ قوتابخانە جانتاکەم یەک پەڕتوک و چەند تیانوسێکی تێدا بوو،ئەوەندە سوک بوو نەبێتەوە !ئارێ وتی شتی وا چۆن دەبێت؟! باران بە پێکەنینەوە وتی چۆن نابێت بەشی یەک مانگ خوێندنی هەر وانەیەک لە یەک پەرتوکدا کۆکرابووەوە و مانگانە پەرتوکی نوێمان وەردەگرت ،ئارێ وتی ئای کە خۆشە ئەو خەونە خۆشەت بێتە دی.

٢٠١٩/٩/٢٦
بیرەکەی ئەم چیرۆکە لە ئینتەرنێتەوە وەرگیراوە…

کۆمەڵگای خەوتوو … هۆشیارجەمال

زیاتر لە هەشت ساڵ پێش ئێستا، لە وڵاتی تونس، گەنجێک بەناوی (محەمەد ئەلبوو عەزیزی) لەبەرامبەر دەست بەسەراگرتنی عەرەبانەکەی، کە سەرچاوەی بژێوی بوو ئاگری لە جەستەی خۆی بەردا،پاش ماوەیەک مانەوە لە نەخۆشخانە گیانی لەدەستدا، بەڵام بۆیە سەرەتای هەڵگیرساندی شۆرش لە چەندین وڵاتی وەک (تونس ، میسر ، لیبیا ، بەحرەین ، یەمەن ،سوریا)،کە ئەمەی دوایان تائێستاش دۆخی وڵاتەکەی ناجێگرە.
خۆسوتاندنی محەمەد ئەلبوو عەزیزی ،کۆتایی هێنا بە دەسەڵاتی دیکتاتۆری زین عابدین بن عەلی، و لەماوەیەکی کەمدا شۆرشگیران بە خۆپێشاندانی مەدەنی لە وڵات وەدریان نا.
گەر خۆ سوتاندنی ئەلبووعەزیزی، سەرەتای شۆرش بێت،ئەوا بەئاگای و هۆشیاری خەڵکی تونس بوو، لەئاست مافەکانی وای کرد درێژە بە خۆپیشاندانەکان بدەن هەتا گەیشت بەدەرئەنجامێک.
دەرئەنجامەکانی شۆرشی عەرەبی یاخود بەهاری عەرەبی، بەباش یاخود بە خراپ هەرچیەک بووبێت بەمن گرنگ نیە لە ئێستادا،بەڵام ئەوەی بەمن گرنگە، کە هەمان شێوازی خۆسوتاندن وەک ناڕەزایەک لەلایەن گەنجەکی شاری ڕانیەوە لە چەند ڕۆژی رابردوودا،لەبەردەم شارەوانی شارەکەیدا هێما وپەیامی گرنگە،کە وا کەسانێک هەن ناڕەزایەکەیان گەیشتۆتە ئاستێک ،کە ئامادەن خۆیان بسوتێن بە هۆی ئەو دۆخە سەختەی کە هەیە لە هەرێمی کوردستان.
چیرۆکی خۆسوتاندنی ئەم گەنجەی هەرێمی کوردستان، ئەوەیە کە داوای کردوە زەویەکەی بکات بەخانوو ، بەڵام شارەوانی شارەکە ڕێگرە چونکە بەرشەقام دەکەوێت ، لەگەڵ چەسپاندنی یاسادام ،بەڵام دەزگاکانی حکومەت پێش ئەوەی قورگی هاوڵاتیانی بە دەسەڵات بگرن و یاسایان وەک خۆی لەسەر جێبەجێ بکەن، بچن لە و هەزاران زەویە بکەنەوە ،کە کرا بە فێلا و باخی بەرپرسی حیزبەکەکانی هەرێم بە دەسەڵات و زەرینەی حیزبە بەناو چاکسازی خوازەکان، و پاش دزەکانی چواردەوری بەرپرسەکانی ئەم هەرێمە و شێوان ژیانی شاهانەی، وەک

میرەکـانی وڵـاتـە عەرەبیەکـانی تێـدا دەبەنە سەـر و ژیـانی خەڵکە
کەشیان وەک هاوڵـاتیانی ئەفریقا یە.
ناکرێت یاسا بکرێت بە تۆڕی ماسی ، هەرچی ماسی بچووکە بیگرێ و
گەورەکـانیش بۆی دەرچـن ،ڕۆژانەش لەشاشەکـانی تیقی□وە نیشتمـان
پەروەری و شۆرشگێریمان پێ بفرۆشنەوە.

سیاسیەکانی ئەم وڵاتە، هەتا لەشاخ بەرپرس بوون لەژێر ناوی شۆرش
گێری دا،نەوەی ساڵانی ٧٠ و ٨٠ کانی سەدەی ڕابردوویان خەڵەتاند ،
دوای راپەڕین کە گەیشتنە دەسەڵات هەموو هەوڵێکیان لە پێناو خۆیان
و خانەوانەدەکانیـان خستـە گەڕ ،سامـانی سەرتاسـەری کوردستـانیان
دابەش کرد بۆخۆیان.

پاشان هەر ئەم کۆمەڵە سیاسیە، کاتێک بۆنی نەوت مەستی کردن، ژمارە
بێ کۆتایەکانی داهاتی نەوتیان دی، لەژێر ناوی چاکسازی و پاکسازی
و حیزبی نوێ دا چەندین حیزبیان دروست کرد،و نەوەی دوای ڕاپەڕین
دەخەڵەتێن، کە ئەم نەوەیە کوڕ و کچی ئەو دایک و باوکەن، کە لە
شاخ خەڵەتێنران لەژێر پەردەی شۆرشەوە زۆرترین قوربانیان دا،بەڵام
کەمترین مافیان دەست کەوت!
ئەم حیزبانە، کە بەناو شەڕی دادەپەروەری دەکەن، سەرە گەورەکانی
سـەرەوەیان هـاوبەش و هاوکـاری هـاوڕێ کۆنەکانیـان لە حیـزبە
دەسـەڵاتدارەکان و ئامانجیـان تەنهـا پەردە پۆشکردنـی شکستـەکانی
دەسەڵات، و کپکردنی دەنگی نارەزای خەڵکە.
ئەوەی جێگای هەڵوێستە لەسەر کردنە، کۆمەڵگای کوردیە کە ساڵانە
سەرباری ئەوەی لەسەرجەم پسۆریە جیاوازەکانی بازاڕی کار و سەرچاوە
مرۆیەکـان و زانستـە جیاوازەکـان و زمـانە جیاوازەکـانە دەرچـوو
پێـدەگەیەنێت، هاوشـانی ئەوەی لەچەـندین زانکۆی دەرەوە و نـاوە
دەرچووی ماستەر ودکتۆرای هەیە، کەچی کۆمەڵگایەکی خەوتووە ،بێ
دەربەستە بەرامبەر خوێن و کەرامەتی مرۆڤێکی هاو دین و زمان و
نەتەوەکەی، هیـچ ڕوودوا□ـک □ای نـاچەڵەکێنێت و تەنـانەت ئەگەر
خۆسوتاندنی مرۆڤێک بێت لە پێناو مافێکی رەوای خۆیدا.
هەر ئەم کەسانە، کەزۆربەیان گەنجن و وزەی چالاکی کۆمەڵگان و لە
تۆڕەکۆمەڵایەتیەکـان وتەو قسـەکانیان دەبینـی، هەریەکەیـان بۆخۆی
فەیلەسوفێکە ،بەڵام لە کرداریدا ناتوانن پێشڕەوی بچووکترن پەیامی
ناڕەزایی بکەن، بۆسادەترین مافی خۆیان، کە پاش چارەکە سەدەیەک لە
حکوم ڕانی کوردی بەدەستیان نەهێناوە ،وەک ئاو کارەبا و هەلی کار.
هەرچەند بیردەکەمەوە ناکرێت، وەک مرۆڤ بژیت و ئەو هەموو ناداد
پەروەریەی هەیە، بیـبینت لەم هەرێمە ،کە هەر حیزبێـک بارستـەی

قەبارەی خۆی بەردەکەوێت، و هەمووسامانی سەرزەوی و ژێر زەویان بەخۆیان برد،و ئاسمانیش کە زانیان بۆیان نابرێ ناچار ژینگەکەیان پیس کرد، و بۆتە هۆی دەرکەوتنی چەندین نەخۆشی لە ئێستادا، لە بەرامبەردا ڕووداوێکی وەک خۆسوتاندنی گەنجێک، ڕات نەچڵەکێنێت، بۆ داواکردنی سادەترین مافێکانی خۆت و لەخەوی قووڵ بەخەبەر نەیێتەوە.

کوشتنی عەبدلکەریم قاسم، دەرخەری ڕاستیەکی تاڵ … ئەحمەد کامەران

عەبدلکەریم قاسم سەرۆك وەزیرانە تیرۆرکراوەکەی عێراق کە لە ساڵی 1963 لەلایەن بەعسیچیەکان و کۆنەپەرستەکانەوە تیرۆرکرا.
دەربارەی عەبدلکەریم قاسم کۆمەڵێك بۆچوونی جیاواز هەیە کە دەگوترێت سەرۆك وەزیرانێکی دیکتاتۆر بووە بەڵام هەندێ کی تر بە سەرۆکێکی دادپەروەرو دیموکراسی خواز ناوی دەبەن , ئەمەش لە کاتێکدا کە بەردوام عەبدلکەریم قاسم بانگەشەی عێراقێکی کۆماری و دیموکراسی دەکرد کە دووربێت لەهەموو پرەنسیبێکی ڕەگەزپەرستی و شۆڤینیزمی,بەڵام بەعسی چیەکان و ڕەگەزپەرستەکانی عێراق ئەم بانگەشەیەی عەبدلکەریم قاسمیان بەلاوە پەسەند نەبوو بۆیە لە کۆتایی دا توانیان لە پڕسەیەکدا کۆتایی بە ژیانی بهێنن و عێراق بەرەو لێواری ڕەگەزپەرستی و دواکەوتوویی و مەزهەبی هەنگاو بنێت کە هەتاوەکو ئێستاش عێراق باجی هەموو جۆرە ڕەگەزپەرستیەك و مەزهەبچیەتیەك دەدات کە ئەمەش وای لە عێراق کردووە بیخاتە لێواری ڕووبارێکی نادیارەوە.
هەروەکو دەروونزانی بەناوبانگ عەلی وەردی دەڵێت: گەورەترین هەڵە لەمێژووی عێراق بریتی بوو لە کووشتنی عەبدلکەریم قاسم…
بێگومان ئەم قسەیەی عەلی وەردی بۆ خودی عەدبدلکەریم قاسم و مێژووی عێراق چەندین مانای گەورە بەدوای خۆیەوە جێ هێشتووە بەڵام خۆی لە بنەڕەتدا دەربارەی مێژوو عێراق بە درێژایی سەدەکاندا عێراق خاوەنی مێژوویەکی پڕ لە ئاڵۆزی و یەکلایی کردنەوەی سەرجەم

ململانێکان بووە هەرچەندەش کە هەتاوەکو ئێستاش ئەم جۆرە ململانێیانە بە چەندین جۆری دیکەوە بەردەوامیان هەیە, لەگەڵ ئەوەشدا هەتاوەکو ئێستا تونێلی داهاتووی عێراق بەشێوەیەکی تاریکی ماوەتەوە .

لە پرسەکانی کوردا سەردەمی عەبدلکەریم قاسم دەتوانرێت بە سەردەمێکی زێڕین دابنرێت بۆ گەلی کورد کە یەکەم سەرۆك وەزیران بوو لە عێراق دانی بە مافەکانی گەلی کورد دانا لەگەڵ چەندین پاڵپشتی دیکەی تری خۆی بۆ سەرجەم پرسەکانی گەلی کورد, چوونکە عەبدلکەریم قاسم خاوەنی فکرێکی دیموکراسی بوو بۆ بەڕێوبردنی وڵات لەگەڵ ئەوەشدا خۆی لەهەموو جۆرە نەتەوە پەرستیەك پاراستبوو لە هەمان کاتیشدا باوەڕی بە عێراقی دیموکراتی و یەکگرتوو هەبوو کە هەموو گەلەکەی لە ژێر ئاڵاکەی بە شێوەیەکی ئارام بحەسێتەوە , نەك وەکو ئەوەی ئەمڕۆ دەبینرێت لە عێراق کە دووژمنانی عێراق نایانەوێت گەلی عێراق بە شێوەیەکی ئارام ژیانی خۆیان بەڕێ بکەن کەچی بەردەوام لە نێو کێشەی قولدان گەلەکەی.
لەگەڵ ئەوەشدا ئەگەر بهاتووبایە لەلایەن نەتەوە پەرستەکان و فکرەبەعسیچیەکان تیرۆر نەکرابایە ئەگەرێك هەبوو کە هەرلەو سەردەمەدا کورد سەربەخۆیی خۆی ڕابگەیەنتبایە بەڵام هەرچەندە لەپاش چەندین ساڵ لە کوشتنی عەبدلکەریم قاسم دا وە لە ساڵی 1991 کورد توانی نیمچە سەربۆخۆییەك لە پاش چەندین قوربانی و کیمبارانەوە کە لەلایەن ڕژێمە فاشیستەکەی بەعسەوە بەرامبەر بە گەلی کوردی ئەنجام دا کە هەتاوەکو ئێستاش لەگەڵی دابێت ئاسەواری ئەو ئازارە بە جەستەی کوردەوە ماوە بەتایبەتی ئەوانەی بەرکەوتەی چەکە کیمیاویەکەی ڕژێمی بەعس بوون,
بێگومان بەعسیچیەکان و شۆڤینیزمەکانی عێراق هەرئەوەیان دەزانی کە چاویان بەوە هەڵنەدەهات لەلایەن عەبدلکەریم قاسمەوە کورد مافەکانی خۆی وەربگرێت کەچی بۆ دواجار کۆتایی بە ژیانیان هێنا, ئەگەر ئێستا گوزەرێك بەنێو مێژووی ئەو کەسە دەسەڵات دارانەدا بکەین کە بە درێژایی مێژوو لە جیهان حوکمڕانیان کردوو بەشێوەیەکی دادپەروەرانە کە ئامانجیان خۆشگوزەرانی و یەکسانی بووە بۆ نەتەوەکەیان و تەواوی جیهان بەڵام لە پاڵیاندا کەسانی دەروون نەخۆش و شەڕانگێز ئەم جۆرە دەسەڵات دارانەیانە پێیان قبول نەبووە هەربۆیە هەموو جۆرە هەوڵێکی خۆیان خستۆتەگەر بۆ لەناو بردنیان کە بەهەر جۆرە شێوەیەك بێت بەڵام لە دەرئەنجامدا توانیویانە شوێن پەنجەی خۆیان لەنێو گەلەکانی خۆیان و جیهان بکەنەوە ئەو جۆرە دەسەڵات دارە دادپەروەرانە.

ئەگەر بێت و بەراوردێکی مێژوویی بکەین کە لەنێوان دوو سەرۆك وەزیراندا کە لە دوو سەردەمی جیاوازدا کە ئەویش عەبدلکەریم قاسم و عادل عەبدلمەهدی کە ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە کە بۆ جارێکی دیکە لە عێراق کەسێکی دیموکراسی خواز و دۆستێکی گەلی تری کوردیان تیرۆر کرد بەڵام بەشێوەیەکی تر نەك بە کووشتن چوونکە بارودۆخەکە وەکو بارودۆخی سەردەمی عەبدلکەریم قاسم نەخوازراو بووکە جارێکی تر سەرۆك وەزیرانێکی تری عێراق تیرۆر بکەن بەڵام توانیان بەشێوەیەکی دیکە دووری بخەنەوە لە گۆڕەپانی سیاسی عێراق و کەچی تاوەکو ئێستا داهاتووی عێراق ناڕوونەو لەگەڵ ئەوەشدا نازانرێت کە کەشتیە گەورەکەی عێراق کە ماوەی سێ مانگە بێ سەرو بەرەیە هەربۆیە نازانرێت داهاتووی ئەم کەشتیەی گەلی عێراق بەرەو چ ئاراستەیەك هەنگاو دەنێت.

بەداخەوە هەرکاتێك کەسێکی دادپەروەر لە عێراق بیەوێت لەدایك بێت بۆ میلەتە هەژارەکەی کەچی ڕووبەڕووی چەندین کێشەو گرفتی جۆراوجۆری دەکەن کە هەتاوەکو دەگاتە حالەتی کوشتنیشی ئەمەش بەهۆی ئەوەی کە لە عێراق سانی شۆڤێنیزم و ڕەگەزپەرست و مەزهەبچی و کۆنە بەعس و گەندەڵ و بەرژەوەندخوازبوونیان هەیە هەربۆیە عێراق هیچ کاتێك ئیسراحەت بەخۆیەوە نابینێت کە هەتاوەکو ئەم جۆرە کەسانە دانەماڵرێن لەنێو عێراقدا.هەربۆیە نەك عەبدلکەریم قاسم و عادل عەبدلمەهدی هەرکەسێك تر بێت دەست بۆ کاری چاکە ببات و ئەو جۆرە کەسانە لە دەوروبەری دا بوونی هەبێت زۆر ئەستەمە بتوانێت بە ئارەزووی خۆی و میلەتەکەی کار بۆ وڵاتەکەی بکات…

نیشتمان … سەلام عومەر

لە م□ل□کەتەکەی مندا
بەرزی و نزمی زۆری تیایە
هەم چیای هەزار بەهەزار دەبینی و
هەم بیابانی وشکوبرنگیش
هەم دەفەری ئارام و
هەم تخوبی پڕ لە جەنگیش
★★★
لە م□ل□کەتەکەی مندا

زەویەکانی….
هەندێ بەراو
زۆرینەشیان دێمەکارن
مرۆی زۆر هەن
خۆ هەندێکیان سوروسپی
ئەوانی تریان بێکارن،
کارەکەری مۆدێرن هەن
ئاغاو کوێخای نوێش دەبینی
کۆیلەش هەیەو
سیمای بێتاموخوێش دەبینی.
⋆⋆⋆
لە مەملەکەتەکەی مندا
بەرزی و نزمی زۆری تیایە
وەکو مەڕۆکەو بزنۆکە
هەم گوانی پڕ لە شیرەو
هەم دیوەخانیش پڕ گیایە.

بە دیـــار منەوە دا مەنیشـــه … سەدا جەودەت

وەک پەپولەیەک به دیار وەرزی
پڕ لە حەسرەتم، دا مەنیشه
حەزت نەچێته سەرینەکەی شەوانم
من ژنێکی بێ چاو و رووم

من ژنێکم….
له نیوەی شەوا حەزم دەچێته بینینی مانگ
له نیوەی شەوا ئاوی گوڵەکان دەدەم
بۆنی ئالۆڤێرام له خۆم تەرک کردوو
بەیانیەک له خەو هەلدەستم
ئاوی خۆمم لەبیر چووە
بیرم چووە له کوێوە هاتووم و

لە کوێ لەنگەر دەگرم.

من ژنێکم وەک بۆقێکی پیس
شەوان له ناو قەوزەکان رادەکشێم و
خەون به بەچکه ماسی و بەچکه مراوویەوە نابینم
تاریکی له باوەش دەگرم بێ ئەوەی بیلاوێنمەوە
شەمشەمەکوێرەم و تەرکی روناکی دەکەم
پشت دەکەمه دوا تیشکی خۆری ئێواران

به دیار منەوە دامەنیشه….
چش بکه ئینجانە شینەکانم
چش لەوە بکە که دەستم لێی داوە
بۆنی ئال□ق□ره به ماڵەکەم پەرت و بڵاو کەوە
ببه به هەورێکی رەش و پەنجەرەی ژوورەکەم بگره
تۆ چیت داوە له ژنێکی دەم رووت
دەر و دراوسێ نما به شووم ناوم نەبا
له ئێوارەیەک دا هەناسەم لێ دەبرێ و
ئەم هەموو دەم رووتیەم فریام ناکەوێ
مانگ بەم هەموو گرینگی پێدانه روم لێ وەردەگێرێ
وەک گەلایەکی ڕەنگ زەردی پایزانە
دەکەومه خوارەوە و هەستانەوەم نییە
ژنێکی دەم رووت چ له زەردی پایزان تێدەگا
ژنێک به هەموو تەمەنیەوە چاوەرێی
هەورە پەشمەک ئاساکانی بەهاری نەکردبی
من ژنێکی تر نەبووم هەورەکان بێنمه بەر پەنجەرەکان و
به دیاریەوە شت بنووسم و بیدەم بە ئاوا
له هەر شوێنێ ئارامی هەبێ تێکی دەدەم و
دەنوکی کۆتڕەکانی ئاسمان دەبڕم و
هەڵیان دەواسم بە تەنافی حەوەشەوە
هێڵا نەی کوکوختیەکان دەسووتێنم و
بۆنەکەی دەدەم به "با"
من وا ئافرێنراوم حەزم به دەنگه دەنگی نەورەسەکان بێ

به دیار منەوە دامەنیشه …
گۆچان به دیار منەوە به دەست مەگڕە
وەک من حەزت نەچێته دار هەنجیره پیرەکان
لەگەل من دا له ناو باخه دار مردووەکان مەگەڕێ
تەبیعەتی قێزەوەنی من مەگڕه

که منالەکان به دار زەیتونەکەی بەر مالتان
جۆڵا نەیان هەلخست دەریان مەکه
دامەنیشه…..

با دەم رووتی من تێکەڵ به شەونمی گوڵەکانت نەبێ
من لەو کوکوختیه تەنهاترم که به دەست منەوە
دەنوکی براوە و وەک فاحیشەیەک لێم دەروانێ
ئەو شەوانەی مانگ لێم ناڕوانێ
تێدەگەم مانگ باکی بەسەر بەچکه فیڵێکی رەزا قورسەوە نیه
تێدەگەم نەیزەکەکانیش قسە بۆ دەم روتی شارێکی سارد و سڕ ناکا
ئەو دەمەی دەستی خۆم له ناو خوێنم بۆ نادۆزرێتەوە
وەک قەلەرەشێک قاره قارم لێ هەلدەچنێ و
وەک ئەوەی دەنوکی کوکوختیەکان دوعایان لێ کردبم
تۆ مەلێ دا دەنیشم به دیارتەوە
با بۆنی هەلوژەی گەنیو له دەمتەوە نەیە
به دیار تەبیعەتی نەورەسیەوە دامەنیشە
با شەوان له پشت پەردەکانی پەنجەرەوە
گوێ نەگری لە چیرۆکی خوێنی دار تووێک
ئەوەتا گوڵی باخچەکەشم له دەستم وەرەز و بێزار بووە و
گازندەی ئەوە دەکا ئاوی نادەم
کەچی ئەو، رۆژ به رۆژ جوانتر ئەبێ
بیری بۆ ئەوە ناچێ له نیوەی شەوا
ژنێک به دەستە ئەسمەرەکانیەوە ئاوی ئەدا
و ئەو لە شیرینی خەو بینینە
جار جار پەڕەکانی ئەوەند پڕ و گەورەن
له باڵی تاله ئاوریشمەکانی تاوسێک ئەچن و
وەک مۆمێکی پیر تنۆک تنۆک ئەکەونە خوارەوە
ئەوەتا ئەویش نایەوێ له تەبیعەتی من تێبگا
نایەوێت بیری بۆ ئەوە بچێ که ژنێکی ئەوەنده بۆگەن و
مووخەنەتیش توانای خۆشویستنی گوڵی هەیه
ئەی نەورەسی جێماوم
تۆش تێمەگە و چش بکه به دیار دانیشتنمەوە.

“سەدا جەودەت“

چەند کورتە شیعرێکی فەزای زانکۆیی ... مەولود ئیبراهیم حەسەن

بە بۆنەی سالەی تازەوە ، ئەم چەند کورتە شیعرەی کە فەزایەکی زانکۆییان هە یە ، پێشکەش بە کچ و کوڕە زانکۆییەکانی ئەمڕۆو دوێنی دەکەم ./برا تان مەولود

تەختە ڕەشە بوو
بە باخچەیەک لە گوڵ
مامۆستا
ناوی تۆی خستە ڕستەوە.

کە تۆ لە کلاس بیت
کچەکان هە موویان
دەبن بە پەری
کوڕەکان.. ئیماندار
زانکۆ.. بەهە شت .

مامۆستا بە دەنگی بەرز
وانە دەڵێتەوە
من بە هێمنی
گوێم لە دوانی
بێ دەنگی دڵتە.

کە قاویەکت لە کافتریا خواردەوە
کوڕان
سەلقیان

لەگەڵ کورسی و مێزەکەدەگرت.

کە دەڕؤی
گوڵ لە باڵات دەوەرێ
کە دەدوێی
ئاواز
کە دێیتە زانکۆ
زستان دەکەی بە بەهار.

دوێنێ نە هاتبووی
ئەمڕۆ وانەکانت
کۆپی دەکرد
پێویستە منیش
خۆم کۆپی بکەم
دەترسم
لەم ژیانە بەیەک نەگەین.

بەیانی تاقیکردنەوەمان هه یە
من
وەڵامەکەی خۆم
دەدەم بە تۆ
دڵم دەلەرزێ
دەڵێن
دەستت زۆر قوڕسە.

تازە بیستوومە
نابیناکەی پۆلمان
هه ر ڕۆژێک
تۆ
بەیانی باشی لەگەڵ بکەی
ئەوڕۆژە

پیویستی بە گۆجانی زیرەک نیە.

جوار ساڵە لە زانکۆم
شازدە ساڵە دەخوێنم
کۆشاوم زانستێک فێربم
دواجار کەتوم بینی
جگە لە خۆسەویستی
هه موو شتێکت لە بیربردمەوە.

ناوی قوتابیەکانی خوێندەوە
مامۆستا
هه موویان ئامាد□بوون
تەنیا کورسیەکەی تۆ
چۆل بوو
مامۆستا هاواریکرد
ئەوە بۆچی کەس نەهاتووە؟

لە ئاوێنەی ژووری کچانا
سەیری خۆت کرد
لەو ڕۆژەوە
هه ر کچێک لەو ئاوێنە
سەیری خۆی بکات
بە تەنیا تۆ دەبیبێ.

مۆبایلەکەت بزرکرد
هه ر کوڕەو مۆبایلیکی
وەک ئەوەی تۆی
بەدەستەوەیەو
دەڵێ
ئەو□ تە لای منە.

زەنگی مۆبایلەکەت
لێیدا
هه ر کوڕەو
مۆبایلەکەی خۆی
خستە بەرگوێی.

لە هه ر تاقیکردنەوەیەکدا
قوتابیەکان
لە کلاس تۆیان لە گەڵ بێت
هه موویان لەم وانەیە
نمرەی بەرز دەهێنن.

دوێنێ تۆ
بەبێ چەتر
لە ژێر باران
لە حەوشی کۆلیژ
پیاسەت دەکرد
هه رچی چەتر بەدەست بوون
چەترەکانیا فڕێدا .

لە ژێر درەختەکەی
حەوشی کۆلیژ
لەگەڵ دەستە خوشکەکەتا
یەکترتان ماچ کرد
لەو ڕؤژەوە
هه رچی چۆلەکە
دێنە سەر ئەو درەختە
دەنوک دەنێنە دەنوکی یەکتر
دڵداران
ناویان لەم درەختە ناوە
درەختی ماچ .

منداڵە خوازۆکەکەی
بەردەرگای کۆلیژ
کە تۆی لە بەردەمی خۆیا بینی
لە بیری کرد
چ کەسێکەو داوای چی دەکات.

* هه وڵیر -۲۵/۱۲/۲۰۱۹

سوپاس، نەهاتی ! … نەوزاد بەندی

سوپاس ..

بەلایەنی کەمەوە
وات کرد
ئوتومبیلەکەم بکەم بە گوڵ
دوای ئەوەی مانگ زیاترە
بووە بە تەپۆڵکەیەک قوڕ و
زبڵ

سوپاس
بەلایەنی کەمەوە
وات کرد
لە ئەرشیفی کانتۆرەکەم
بۆ بۆینباخی گوڵ گوڵ بگەڕێم ..
سوپای زاڵی برنجی قژم
تێک بشکێنم و
سروود بۆ هێزی
پاشەکشەکردووی
ماشەکەی بڵێم ..

سوپاس
بە لایەنی کەمەوە
وات کرد
چەند سەعاتێ
بیر لە ڕۆژێکی جیاواز کەمەوە ..
دوو کوپ قاوەی گەرم،
تۆزێ هەناسەی سوار و
کە خەڵکێک بە لاما بڕۆن،
ئاوڕ بەمەوە ..

سوپاس
کە وات کرد ،
بیرێ
تۆزێ بیر
لە یەک دوو سەعات
تایبەت
بە ژیانی خۆم بکەمەوە ..

سوپاس ،
نەهاتی !